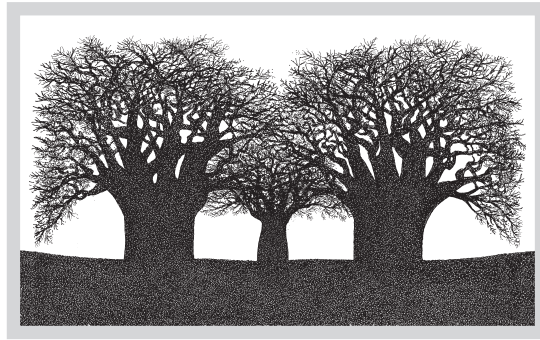

Oktober 2012

Svenskt utvecklingsamarbete 50 år

LENNART WOHLGEMUTH

School of Global Studies • University of Gothenburg

www.globalstudies.gu.se

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
SCHOOL OF GLOBAL STUDIES

Svenskt
utvecklingssamarbete

50 år

Lennart Wohlgemuth

Svenskt utvecklingsarbete 50 år
© Lennart Wohlgemuth
ISBN 978-91-87247-15-6
GML Print on Demand AB, Stockholm 2012

Preface

The Center for African Studies (CAS) at the School of Global Studies at Gothenburg University has in recent years added international development cooperation to its sphere of teaching as well as research. A masters program (“bredd-magister”) on African Studies with special emphasis on international development cooperation was launched in 2005/2006 and 2006/2007. As part of the Bologna Process the program has now been integrated in the joint two-year master program of global studies from September 2007.

During the period up to date it has been established that teaching materials with special relevance to Swedish and European development policies are not readily available to the extent that is required. To fill the gap we at CAS have decided to produce a series of smaller publications called “Perspectives on...”. We plan to publish most of the material in English but might also publish some material which we have readily accessible in Swedish. The idea is to publish these Perspectives on our Website and if necessary to up-date them from time to time. If there is a demand we might also publish a small number of hard copies.

This Perspective is an effort to summarize the results of the Swedish development cooperation in the past 50 years and is based on the objectives presented in the first major Government White paper on development cooperation from 1962. It is based on current research and on the many evaluations and reports that have been produced over the years 1962-2012 and the consultation of many researchers as well as practitioners. Particular thanks to Bertil Odén, Eivor Halkjaer, Dag Ehrenpreis, Anton Johnston, Jan Bjerninger, Mats Karlsson, Göte Hansson, Ulrika Modéer, Jonas Ewald, Martin Sjöstedt, Tor Sellström, Eric Nilsson, Inge Gerremo, Annika Jayawardena, David Wiking, Lennart Peck, Krister Eduards, Lennart Båge, Karl Eric Ericson, Boel Näslund, and Göran Holmqvist.

Lennart Wohlgemuth
Guest Professor in African Studies
School of Global Studies, University of Gothenburg

Innehållsförteckning

Preface	3
Inledning	5
Proposition 1962:100 – Utgångspunkten för svenskt bistånd	5
Om begreppet resultat	7
Två tidigare projekt i den svenska biståndshistorien	8
Utvärdering av det långsiktiga svenska biståndet till Vietnam 1967-2011	9
Oberoendemalets uppfyllande och det svenska biståndet	10
<i>Stödet till Södra Afrika</i>	10
<i>Stödet till Latinamerika</i>	11
<i>Ötsamarbetet</i>	14
<i>Biståndsberoende</i>	17
Det ekonomiska tillväxtmålet	18
Målen politisk demokrati och social utjämning	22
<i>Statlig styrning och institutionsuppbyggnad</i>	30
<i>Forskning och kapacitetsuppbyggnad av högre utbildning</i>	32
Miljömålet och jämställdhetsmålet	34
Det övergripande fattigdomsmålet	38
Sammanfattning och slutsatser	43
Referenser	45

Inledning

I år är det 50 år sedan det offentliga svenska biståndet startade. Visserligen fanns ett bistånd även före 1962. Men det var detta år som regering och riksdag fattade beslut om ett officiellt bistånd baserat på Proposition 1962:100 (hädanefter kallad Prop. 100) och som den första offentliga institutionen för bistånd – Nämnden för Internationellt Bistånd (NIB) – påbörjade sin verksamhet.

Med biståndet har vi i Sverige visat vårt intresse och engagemang för att ge stöd till dem som har det sämre ställt än vi – en inställning som traditionellt rått i Sverige och medverkat till att många också fått det bättre. Omfördelning från relativt sett rika till relativt sett fattiga har varit en i Sverige sedan länge tillämpad princip på individ-, kommunal och nationell nivå. Samtidigt har biståndet (i) gett oss en position i det internationella samhället som vi inte annars hade haft; (ii) gjort Sverige känt på ett sätt som det annars inte skulle ha varit; (iii) gynnat svenska företag och (iv) gett många svenskar möjlighet att utveckla sina kunskaper och intressen genom biståndsarbete och därigenom bidragit till mer kunskap om – och intresse för – omvärlden, vilket i sin tur berikat svensk kultur och samhällsliv.

Både Norge och Danmark har uppmärksammat sina respektive årtal för när de startade sitt bistånd. Detta har bland annat gjorts genom att man i båda länderna publicerat en av historiker utarbetad skrift omfattande det norska respektive danska biståndet under 50 år (Simensen, 2003 och Friis, 2008). I båda fallen rör det sig om gedigna vetenskapliga arbeten som tillför mycket till samtidshistorien med fokus på biståndet och dess roll. Syftet med denna skrift är betydligt mer modest, nämligen att med hjälp av exempel från 50 års svenskt bistånd ge en bild av det svenska biståndets utveckling, placering i den ram som skapades utifrån de förväntningar och mål man satte upp 1962 och som över åren kompletterades med ytterligare mål och ambitioner.

Detta är helt klart en grannlaga uppgift och metodiskt komplicerat. Jag skulle därför i förlängningen gärna se ett omfattande vetenskapligt arbete även för Sveriges del av samma slag som det norska och danska studierna. Målgruppen för denna skrift är framför allt de som följt biståndsdebatten och är något så när insatt i de frågor jag berör.

Proposition 1962:100

– Utgångspunkten för svenskt bistånd

Prop. 100 antogs av riksdagen 1962 och föregicks av en offentlig statlig utredning kallad ”Aspekter på utvecklingsbiståndet” med många prominenta ledamöter såsom statsminister Erlander och finansminister Sträng och med Olof Palme som huvudsekreterare. Det är dessa två dokument som utgör grunden för den analys jag ämnar göra över biståndets utveckling under 50 år (Prop. 100, 1962 och SOU, 1962).

Prop. 100 angav för första gången riktlinjer för det svenska biståndet. Propositionen hade ett så starkt inflytande under så lång tid att den av somliga kallades ’det svenska biståndets bibel’. Den angav motiv, mål och medel för det svenska bistånd som under 1960-talet och första hälften av 1970-talet kom att växa mycket snabbt, för att 1975/76 uppnå en procent av BNP. Motivet skulle utgöras av en bärande känsla av solidaritet, där hjälp till självhjälp skulle stå i centrum. Solidariteten byggde på ett ansvar utanför de egna gränserna, vilket gav uttryck för en växande och fördjupad insikt att fred, frihet och välstånd inte är exklusivt nationella angelägenheter utan är universella och odelbara. Det övergripande målet var ”att höja de fattiga folkens levnadsnivå”. Detta skulle ske genom att ”bidra till en produktionsökning som är snabbare än befolkningsökningen”

och genom att ”medverka till en samhällsutveckling i politisk demokratisk och social utjämnande riktning.” Och det väsentligaste medlet var att biståndet skulle utgöra hjälp till självhjälp varigenom mottagarlandets ansvar för sin egen utveckling betonades. ”Biståndets karaktär av ömsesidigt samarbete snarare än ensidig hjälp” underströks (Prop. 100:8).

Det övergripande målet för det svenska utvecklingssamarbetet har varit i det närmaste oförändrat från dess start, även om formuleringarna förändrats något över tiden. Förändringar i tänkandet kring det övergripande målet kan också spåras i de preciseringar som följt själva målformuleringen.

Målen för det svenska biståndet har efter riksdagsbehandling fastlagts i ytterligare tre riktlinjepropositioner efter prop. 100 nämligen prop. 1968:101, prop. 1977/78:135, och prop. 2002/03:122. Medan några mål tillkommit och framför allt den senaste biståndspropositionen Politik för Global Utveckling (PGU) från 2003 inkluderat en politik för samverkan mellan olika politikerområden liksom ett rättighetsperspektiv så står sig de ursprungliga målsättningarna i Prop. 100 fortfarande förvånansvärt bra. Under det övergripande målet har riksdagen på förslag av regeringen, dels i de angivna riktlinjepropositionerna, dels i särskilda skrivelser eller propositioner, lagt fast ett antal mål, avsedda att bidra till att det övergripande målet uppnås.

Redan i Prop. 100 angavs sålunda tre sådana: 1) ”Bidra till en produktionsökning som är snabbare än befolkningsökningen”. 2) ”Medverka till en samhällsutveckling i politisk demokratisk riktning.” och 3) ”Medverka till en samhällsutveckling i socialt utjämnande inriktning”.

I proposition 1968:101 tillkom ytterligare ett, nämligen ekonomiskt oberoende. ”Det politiska oberoende som nu förvärvats av världens länder och vars uppnående för de alltjämt undertryckta folken vi med all kraft vill befördra, måste ges det ekonomiska underlag och sociala innehåll, som är en förutsättning för en demokratisk samhällsutveckling och för verklig nationell oavhängighet.”

I proposition 1977/78:135 kodifierades dessa fyra mål i en sammanfattande formulering: ”Biståndet bör leda till resurstillväxt, ekonomisk och social utjämning, ekonomiskt och politiskt oberoende och demokratisk samhällsutveckling.”

Under 1980-talet kom miljöfrågorna och den ekologiska balansen alltmer i fokus för den internationella debatten. Det svenska biståndet fick då ett femte mål: ”Biståndet bör också leda till framsynt hushållning med naturresurser och omsorg om miljön” (proposition 1987/88:100).

Under 90-talet riktades uppmärksamheten mer mot kvinnors medverkan i utvecklingen. Ett sjätte biståndsmål antogs med proposition 1995/96: ”Biståndet bör också leda till jämställdhet mellan män och kvinnor.”

Det övergripande målet för utvecklingssamarbetet har alltså med smärre tillägg och omformuleringar legat fast i femtio år. Samtidigt har biståndets inriktning, organisation, arbetssätt och prioriteringar förändrats kraftigt och i vissa fall hunnit vrida sig 360 grader, så att man idag i vissa avseenden är tillbaka i något som liknar 1960-talet, fast i en totalt förändrad omvärld (Oden 2006 och 2011).

Det är således dessa motiv, mål och medel mot vilka jag skall bedöma utvecklingen under 50 år och hur det internationella biståndet bidragit under 50 år – motivet solidaritet, målet fattigdomsbekämpning och de sex undermålen samt medlet betoningen av att ansvaret för deras utveckling vilar på mottagarländerna själva.

Biståndet kanaliseras genom olika aktörer såsom multilaterala kanaler såsom FN, bilateralt dvs. stat till stat och genom civila samhällsorganisationer och aktörer från den

privata sektorn. Alla kanaler är viktiga och har sina specifika roller i utvecklingssamarbetet. Jag kommer dock i huvudsak att behandla dessa tillsammans i diskussionen nedan.

Om begreppet resultat

Intresset för biståndets effekter, dvs. vad som åstadkommit med biståndet, har allt sedan dess tillkomst varit i fokus både för dem som ansvarat för biståndspolitiken och för dem som administrerat biståndet. I Prop. 100 står det redan på en av de första sidorna *”Biståndsinsatsernas förverkligande och effekt bör följas. På detta område har man i vissa givarländer konstaterat betydande brister som man nu söker reparera. Det rör sig här om en grannliga uppgift, som dock torde ligga även i den mottagande partners intresse. En förtroendefull samverkan mellan givaren och det mottagande landet bör därför kunna skapas i syfte att göra biståndet effektivt”* (Prop. 100:8). Detta har sedan följts upp i samtliga biståndspropositioner.

För effektivt genomförande av biståndet skapades mycket tidigt metoder för uppföljning och utvärdering. Metodhandböcker utvecklades baserade på internationella förlagor. Redan 1970 skapades en utvärderingsenhet på Sida. I de första två strategierna för Sidas utvärderingsverksamhet från 1971 respektive 1974 betonades *vikten att göra utvärderingar för att möta flera behov. Sådana var av betydelse både för projekten själva och för mottagarna, som därigenom kunde följa sina projekt. Utvärderingarna gav kunskap om biståndets effekter inte bara för de enskilda projekten utan även för dessas bidrag till samhällsutvecklingen på kort och lång sikt. Samtidigt blev utvärderingarna en viktig informationskälla för den svenska intresserade allmänheten* (Sida 1971 och 1974). Idag sker en systematisk uppföljning av Sidas insatser. Utöver det genomförs 80-100 utvärderingar av specifika insatser, samt ca 10-15 utvärderingar av bredare och mer strategiskt slag (Statskontoret 2012:48).

Biståndet har således från början genomsyrats av ett medvetande om vikten att följa upp verksamheten och förmedla dess resultat, såväl till mottagarländerna som till beslutsfattarna och allmänheten i Sverige. Få områden inom den svenska statsförvaltningen har följts upp så noggrant som biståndet (Statskontoret 2012). Vad som däremot ofta ifrågasätts är vilka resultat som redovisas, vems resultat (mottagarens eller givarens) och framför allt kvaliteten på de resultat som redovisas dvs. analysernas tillförlitlighet. Och det svåraste: att nå beslutsfattarna med resultaten och få dessa att ta till sig slutsatserna.

Jag vill här bara understryka vad som sägs redan i Prop. 100, nämligen att det är en grannliga uppgift att mäta resultat i biståndet. Att mäta en givares insats, som ju syftar till att vara hjälp till självhjälp och endast utgör en liten del av en helhet, att göra det långsiktigt och att göra det på ett trovärdigt sätt är synnerligen svårt. Utveckling är en långsiktig process med förändringar av strukturer, attityder och värderingar snarare än mätbara kortsiktiga resultat, Ännu svårare är det att veta vad som skulle ha hänt om biståndet inte gavs, eller lämnades till något annat (se även box nedan om Biståndets makroeffekter – sambandet med tillväxt och fattigdom). Om man inte är försiktig kan själva kraven på kortsiktiga resultat motverka avgörande satsningar av långsiktig karaktär och snarare motverka än medverka till syftet för insatserna.

Eftersom jag har ett femtioårigt perspektiv har jag valt en långsiktig metod. Jag tror också att detta är det som Prop. 100 och efterföljande propositioner menar att vi skall göra. De motiv, mål och medel de föreskriver syftar inte till kortsiktig måluppfyllelse utan till en medverkan i det internationella projektet för inkomstutjämnning mellan rika

och fattiga länder och människor (solidaritet) och ett stöd till en långsiktig ekonomisk, social, ekologisk och demokratisk utveckling (hjälp till självhjälp).

Jag tänker nedan diskutera biståndets resultat under 50 år mål för att sedan sammanfatta under huvudmålet. Först dock en liten diskurs för att belysa hur jag ser på resultat av biståndet över en så lång period.

Två tidigare projekt i den svenska biståndshistorien

Jag presenterar här två projekt som påbörjades 1956 respektive 1962, ett i Sydkorea och ett i Tanzania. Båda genomfördes intressant nog som gemensamma nordiska projekt. Det ena är undervisningssjukhuset i Söul i Sydkorea, som stöddes mellan 1956 och 1968 (Fries 2008). Stödet till sjukhuset som utvecklades både till ett vanligt sjukhus med plats för 450 sjukhuspatienter och ett utbildningssjukhus, gavs i form av pengar för byggande, utrustning, mediciner och personal. Det utvärderades 1971.

Det andra projektet gäller ett integrerat landsbygdsutvecklingsprojekt med utbildning på primär- och sekundärskolenivå, landsbygdshälsovård, vuxenutbildning och utbildning i jordbruk och boskapsskötsel i Kibaha i Tanzania. Projektet stöddes mellan 1962 och 1972 både finansiellt och med omfattande nordisk personal. Flera utvärderingar och studier har genomförts av detta projekt som alla sammanfattats och diskuterats i en masteruppsats vid Göteborgs universitet år 2009 (Billing, 2009).

Båda projekten genomfördes inte utan stora problem men slutresultatet vid överlämningen till mottagarlandet var gott och i enlighet med de ursprungliga planerna. Båda projekten har överlevt och fungerar väl i dag. De har utvecklats vidare och är i dag viktiga delar inom sina områden i de två länderna.

I slutet av 1950-talet var skillnaden i utvecklingsnivå mätt som BNP mellan Sydkorea och Tanzania inte särskilt stor. Idag räknas Sydkorea till de rika länderna i världen medan Tanzania befinner sig bland de fattigaste, om än i snabb tillväxt de senaste åren. Av detta vill jag dra följande slutsatser som också speglar min syn på hur man skall se på resultat i biståndet.

1. Vi har här två projekt som uppfyller alla krav på goda resultat, både på kort sikt och på längre sikt vad gäller långsiktig bärkraft och effekt.
2. Sydkorea har genomgått en remarkabel utveckling sedan dessa projekt påbörjades, medan Tanzania har utvecklats betydligt långsammare.
3. Har det svenska (nordiska) biståndet till Sydkorea, som ju i sig inte direkt syftade till att främja ekonomisk tillväxt utan snarare till kapacitetsutveckling inom hälsosektorn, medverkat till den snabba utvecklingen i Sydkorea. Mitt svar på detta är ett försiktigt ja, i synnerhet i ett tidigt skede av hälsosektorns utveckling. Men ett lyckat projekt kan bara få ordentlig genomslagskraft om många andra faktorer fungerar samtidigt. Sydkorea var en fundamental bricka i USA:s och Västs politik efter Koreakriget och fick mycket bistånd under framför allt perioden efter Koreakriget – under perioden 1961-1974 mer än dubbelt så mycket bistånd än Tanzania per capita. Därefter minskade biståndet till Sydkorea och ökade för Tanzania. Biståndet ensamt – om än så välriktat och effektivt – fungerar bara om andra faktorer driver utvecklingen framåt på samma gång. Sverige gav stöd till Sydkorea och bör därför kunna anse att vi medverkat (om än så lite) i dess lyckade utveckling. Detta är helt i enlighet med vad Prop. 100 menar med biståndet som en solidarisk åtgärd för hjälp till självhjälp.

4. På samma sätt så medverkade Sverige på ett positivt sätt till det lyckade biståndsprojektet Kibaha i Tanzania. Har Sverige skuld till att utvecklingen inte gått så bra i Tanzania? Helt kan vi nog inte avsvära oss ansvar. Men med Prop. 100 som grund så syftar biståndet till hjälp till självhjälp och vi kan aldrig ta över det övergripande ansvaret för ett lands utveckling. Det ansvaret måste ligga på de valda ledarna i detta land. Jag menar att hjälp till självhjälp gör oss till en engagerad dialogpartner som ger goda råd och visar på alternativa utvecklingsmöjligheter, stöder utveckling av kompetens, och finansierar genomförande av god policy och utvärdering. Vår hjälp till självhjälp innebär att huvudansvaret för utvecklingen skall ligga på mottagarlandet självt och kanske framför allt att vi inte medverkar till att biståndet fråntar ledarna det ansvaret.

Utvärdering av det långsiktiga svenska biståndet till Vietnam 1967-2011

För att ytterligare belysa de slutsatser som jag dragit ovan vill jag helt kort också ta upp det långsiktiga svenska stödet till Vietnams utveckling som nyligen genomgått en omfattande utvärdering (tillsammans med stödet till Sri Lanka och Laos). Rapporten drog ett antal slutsatser om utvecklingen i och biståndet till Vietnam.

- Efter att ha kommit över effekten av det andra Indokinesiska kriget uppnådde Vietnam en imponerande multidimensionell utveckling och fattigdomsbekämpning sedan början på 1990-talet inklusive en snabb ekonomisk tillväxt
- Den ekonomiska reformen Doi Moi som genomfördes synes mycket lyckosam och anses ha varit grunden för utvecklingen och den snabba tillväxten
- Vietnam har fått omfattande bistånd i förhållande till sin BNP och befolkningsstorlek och även i relation till andra finansiella flöden. Det har som i så många andra länder varit fragmenterat och med alltför många givare inblandade
- Biståndets omfattning har varit så stor att man inte kan bortse från att det finns en relation mellan biståndet och utvecklingen i landet. Biståndet har dock inte varit så stort att det inte kunnat absorberas effektivt av landet, och
- Hanteringen av statliga finanser har förbättrats successivt från 1970-talet och framåt
- Sammanfattningsvis betonas förtroendefulla relationer, lärande genom analys och utvärdering inom ramen för längre avtal samt principiell och pragmatisk syn på förändring som anledningar till ett framgångsrikt utvecklingssamarbete.

Svenskt bistånd till Vietnam har varit omfattande och långsiktigt till sin karaktär och Sverige har stött strategiska områden som genomförts på ett effektivt sätt. Genom fallstudier har man mer direkt kunnat påvisa hur det svenska stödet medverkat till utvecklingen. Utvärderingen pekar särskilt på de förtroendefulla relationer som utvecklats mellan Vietnam och Sverige under de många år som Sverige lämnat stöd även under de svåra förhållandena som rådde till att börja med. Insatser som såg ut att vara problematiska i ett tidigt skede, till exempel stödet till pappersbruket i Bai Bang, har sedermera visat sig ge viktiga erfarenheter som togs tillvara i den snabba utvecklingsprocessen senare. Bai Bang är ett bra exempel på vad långsiktigt stöd innebär. Projektet sågs först som en "isolerad" fabriksinvestering men blev efter hand en jättelik utbildnings- och läroinsats

och till sist ett regionalt utvecklingsprojekt. Det viktiga var lärandet och omformuleringen av projektet i ljuset av vunna erfarenheter och visar tydligt hur långsiktighet och lärande kan omvandla ett misslyckande (för det var det ursprungligen) till en stor – och av utvärderingar belagd – framgång. Förtroendet visade sig när Vietnam skulle reformera sin ekonomi och vände sig i första hand till Sverige för att få stöd till denna viktiga process, som lett till att flera miljoner människor i Vietnam lämnat fattigdomen bakom sig (McGillivray 2012).

Oberoendemålets uppfyllande och det svenska biståndet

Som ovan redan nämnts så tillkom i proposition 1968:101 ett nytt mål nämligen om ekonomiskt oberoende, för att komplettera det politiska oberoende som formellt skapades när en före detta koloni blev en självständig stat. Detta stämde väl överens med de diskussioner som dominerade vid denna tidpunkt inom utvecklingstänkandet, och den politik av självtillit som följde.

Oberoendemålets roll förstärktes i ett utlåtande från riksdagens statsutskott (1969:82), angående bland annat politiken för det svenska humanitära biståndet i södra Afrika. Detta bistånd hade börjat 1964/65 i form av humanitärt stöd till människor som var offer för kolonialt förtryck eller rasförtryck och hade kanaliserats via FN-organ och frivilligorganisationer. Utlåtandet skapade politiskt utrymme också för svenskt humanitärt stöd direkt till befrielseörelser i södra Afrika (Odén 2006).

Det är få andra områden där resultaten så tydligt kan ses som på detta område. Det gäller stödet till befrielseörelserna i södra Afrika och kampen mot apartheid i Sydafrika, stödet till frigörelsen av det forna Indokina, stödet till demokratiseringen i Latinamerika under en period av förhärskande militärdiktaturer och stödet till Östeuropa efter kalla krigets slut och Sovjetunionens fall. Dessa stödåtgärder finns väl dokumenterade och har i samtliga fall lett till att de övergripande mål man haft för detta stöd har uppnåtts. Det bör betonas att i samtliga ovan relaterade fall har biståndet samverkat med andra politikområden som en del av svensk utrikespolitik. Lika viktig som biståndet var den svenska diplomatin, handelspolitiken och asylpolitiken. Den senare möjliggjorde överlevnad av demokratiska politiska företrädare från de länder som nämnts ovan.

Stödet till Södra Afrika

Stödet till befrielsekampen i södra Afrika finns till exempel väl dokumenterat i Tor Sellströms verk från 1999 och 2002. Genom ett omfattande bistånd, huvudsakligen men inte enbart av humanitär karaktär, medverkade Sverige till att nya självständiga stater upprättades och att apartheid kunde brytas och ett fritt Sydafrika med en demokratisk grundlag kunde bildas 1994. Även här var utgångspunkten solidaritet och hjälp till självhjälp.

Solidariteten i Sverige för kampen i södra Afrika växte sig stark under 1960-talet och ledde till ett starkt politiskt stöd som sträckte sig över nästan hela det politiska fältet. De fyra statsministrar från olika partier som ledde regeringar i mer än tjugo år (1969 – 1991) var alla aktiva i arbetet för Södra Afrikas befrielse. Riksdagsbeslutet 1969 gav stödet kraft och förblev en viktig del av det svenska biståndet fram till apartheidssystemets fall i 1994. Bortsett från de andra nordiska länderna – och framför allt Norge – var detta långsiktiga och bestående stöd unikt bland länderna från väst under det kalla kriget. Från 1969 till 1994 utbetalades således mer än 4 miljarder kronor som humani-

tårt bistånd till befrielsesträvandena i Guinea Bissau, Angola, Moçambique, Namibia, Zimbabwe och Sydafrika. Av detta utgick 1,7 miljarder i direktstöd till befrielseströrelserna själva och utgjorde i flera fall mer än 50 procent av den icke militära budgeten för rörelserna i fråga.

Medan det jag hittills refererat till mest rör politiskt oberoende lämnades samtidigt också avsevärt svenskt stöd till de länder som gränsade till Sydafrika, de så kallade frontstaterna. Detta stöd ville motverka den destabilisering som följde av den aggressiva politik som apartheidregimen i Sydafrika förde mot grannstaterna under kampen mot apartheid. Dels ökades det bilaterala stödet till dessa länder avsevärt under perioden i fråga, dels gavs också ett omfattande regionalt stöd till dessa länder inom ramen för den regionala organisation (SADCC) som just skapats för detta ändamål. Det rörde framför allt transportinfrastruktur, som järnvägar, vägar och hamnar. Dessa länder var starkt ekonomiskt beroende av Sydafrika. Genom att minska detta beroende skapades förutsättningar för ett mer självständigt politiskt handlande.

Det går naturligtvis inte att fastställa hur stor betydelse just det svenska stödet hade för att främja politiskt och ekonomiskt oberoende. Det vi långsiktigt kan konstatera är som nämnts att nästan inga andra länder i väst gav ett omfattande, icke militärt stöd till södra Afrikas befrielseströrelser. Därmed gynnades inte bara rörelsernas kamp mot kolonialmakterna och apartheid, utan resulterade också i kontakter som var gynnsamma för en framtida demokratisk och marknadsvänlig utveckling. Allt detta finns väl dokumenterat i Tor Sellströms böcker (Sellström 1999 och 2002). Att allt därefter inte gått som man hoppades finns väl dokumenterat i senare forskning (t.ex. Melber, 2003).

Stödet till Latinamerika

Startpunkten för det svenska stödet till Latinamerika blev militärkuppen i Chile 1973. Det bilaterala samarbete som tidigare inletts med Salvador Allendes regering avbröts med omedelbar verkan. Först på plats med ett direkt svenskt stöd till dem som föll offer för det skoningslösa förtryck som följde på kuppen var Frikyrkan hjälper (nuvarande Diakonia). Andra svenska organisationer följde efter. Genom dessa, och stora internationella organisationer som Kyrkornas världsråd och World University Service (WUS), kunde Sverige ge ett omfattande stöd till de krafter som kämpade för demokrati och mänskliga rättigheter, såväl i Chile som i andra länder i kontinentens södra del där makten togs över av militära diktaturer. Ett konkret resultat av detta var att de demokratiska krafterna i länderna kunde överleva och utvecklas under en tid när alla sådana strömningar brutalt förtrycktes, och därefter spela en viktig roll när demokratin efter diktaturernas fall skulle byggas upp igen.

Med det uppblussande kriget i Centralamerika efter den sandinistiska revolutionen 1979 byggdes stödet till Latinamerika ut, med stöd för uppbyggnaden av ett demokratiskt Nicaragua och med ett brett humanitärt stöd till de omfattande flyktingströmmarna i regionen. Detta kombinerades med ett synnerligen aktivt deltagande i internationella ansträngningar för att lösa konflikterna och därmed skapa grundval för en fredlig och demokratisk utveckling i regionen. Biståndet kom att bli ett viktigt komplement till detta diplomatiska och politiska arbete. Regionala samarbetsinitiativ mellan länderna understöddes i ett läge där det förelåg en allvarlig krigsrisk med kopplingar till det pågående kalla kriget mellan stormakterna. Inom länderna stöttade biståndet ett brett spektrum av aktörer engagerade i de nationella fredsprocesserna. I El Salvador och Guatemala blev de breda fredsavtal som ingicks under 1990-talet de plattformar som biståndet vägledades av och villkorades till.

Det kan här konstateras att det svenska stödet till demokratiska krafter i länderna i kontinentens södra del ingick i en process som fortsatt kan beskrivas som positiv. Utvecklingen i Centralamerika har däremot i vissa delar avvikit kraftigt från de förhoppningar som fanns under kampen för fred, och som befästes av det följande fredsslutet, förhoppningar som Sverige delade med andra internationella krafter som var engagerade i processen. De krafter som fortfarande kämpar för en fördjupad demokrati och utveckling för alla har dock till stora delar stötts av det svenska biståndet.

Nicaragua: Gränsöverskridande medborgarinflytande stött av Diakonia

Det går att kombinera demokrati, mänskliga rättigheter, jämställdhet och sociala och ekonomiska rättigheter i samma projekt och det är möjligt att arbeta och uppnå resultat i dessa stora frågor på lokalnivå. Det visar kommunorganisationerna i regionen Las Segovias i norra Nicaragua som sedan 2005 stötts i sina ansträngningar av Diakonia.

I Nicaragua finns en omfattande lagstiftning som reglerar kommunernas funktion, deras relation till centralregeringen och mekanismer för medborgarinflytande. Vägen för att få detta regelverk att fungera i verkligheten är dock lång.

Kommunorganisationerna i Las Segovias har tillsammans med invånarna arbetat med initiativ som har lett till att medborgarinflytandet på kommunal nivå fungerar bättre. Arbetet bedrivs med jämställdhet och lokal utveckling som grundstenar. Medborgarkontor öppnades i alla kommuner. Samtidigt arbetades med utbildning av medborgarna i teman som ledarskap, jämställdhet och lagar som reglerar medborgarinflytandet.

Medborgarkontoren finansierades initialt av Diakonia, men är nu en del av kommunbudgetarna. Detta är ett bevis för att kommunpolitikerna har förstått vikten av att arbeta med medborgarinflytande.

Kommunernas processer måste vara inkluderande. I denna anda arbetade projektet speciellt med två marginaliserade grupper: kvinnor och ursprungsbefolkningar. Framsteg har gjorts på dessa områden och idag har samtliga kommuner i regionen Estelí nu en kvinnoagenda. De utarbetades i samarbete med kvinnor i olika åldrar som reflekterade över olika frågor såsom sexuell- och reproduktiv hälsa, utbildning, arbete och inkomstkällor, natur och miljö samt medborgarinflytande. En del av förslagen har nu genomförts, t.ex. har La Trinidad och San Nicolás öronmärkt pengar i kommunbudgeten för kvinnoinitiativ. I Estelí har man upprättat ett kvinnosekretariat som arbetar med frågor och problem som rör kvinnor. Detta uppnåddes trots att kommunen har en manlig borgmästare, genom att man lobbade för saken. En stor förändring har också ägt rum vad gäller kvinnors deltagande i beslutsfattandet bland ursprungsbefolkningarna. (Diakonia)

El Salvador: Mot sanning och rättvisa 17 år efter fredsavtalet

Salvadoranska MR-organisationer fortsätter att kämpa för att brott som begicks under inbördeskriget skall lagföras, att sanningen skall komma fram, de skyldiga dömas och offren och de anhöriga skall få ro i själen. Genom samarbete mellan tre av Diakonias partners har nu historiska framgångar uppnåtts i denna process.

Konflikten i El Salvador pågick under 12 år och krävde omkring 75 000 människoliv. I fredsavtalet 1992 ålades regeringen att uppföra ett minnesmonument över civila offer. Regeringen visade dock inget intresse för detta åtagande. Det blev istället det civila samhället, som med stöd från internationella organisationer, däribland Diakonia (mellan 2007 – 2010), uppförde ett monument över mer än 25 000 civila som dödades i kriget. Den 85 meter långa muren är full med namn och står som ett historiskt monument över de brott som begicks under inbördeskriget.

Tre av Diakonias partners har gått samman för att stödja varandra och effektivisera arbetet med att dokumentera och lagföra brott som begicks under inbördeskriget. De arbetar alla med olika delar. Organisationen Madeleine Lagadec arbetar med att dokumentera de massakrer som begicks. Arbetet består i att samla vittnesmål och bevis samt att lokalisera massgravar och få till utgrävningar. Detta tidskrävande arbete är viktigt för att kartlägga vad som hänt men också för att kunna presentera bevis och vittnesmål i rättegångarna. Madeleine Lagadec arbetar även med att hålla det historiska minnet levande.

Pro-Búsqueda arbetar med barn som togs om hand av militären under inbördeskriget och såldes till adoption i El Salvador, USA och Europa. Syftet är att återföreina dessa stulna barn med sina biologiska familjer. Organisationen drivs av barn om återfunnits samt familjer som söker efter sina förlorade barn. Hittills har omkring hälften av de över 700 fall som Pro-Búsqueda har på sitt bord fått sin lösning. Pro-Búsqueda driver även rättsprocesser mot de militärer som är ansvariga för bortrövandet.

I arbetet med att driva rättsprocesserna får Pro-Búsqueda och Madeleine Lagadec hjälp av FESPAD som är MR-experter och har advokater som tar ansvar för fallen. Dessa tre organisationer lever under ständiga repressalier och hot eftersom arbetet hotar ledande militärer och politiker.

Arbetet är en ständig kamp mot det korrumperade rättssystemet och mot amnestilagen. Denna kom tillstånd 1993 och gäller brott begångna under inbördeskriget. Lagen har även tillämpats för brott mot mänskligheten. Interamerikanska Kommissionen för Mänskliga Rättigheter har förklarat amnestilagen oförenlig med det Interamerikanska MR-fördraget. Trots detta och trots att den bryter mot flera paragrafer i konstitutionen kom El Salvadors högsta domstol till slutsatsen att den gäller.

Diakonias partners driver fall dels enskilda fall, dels fall som innebär ett upphävande av amnestilagen. Processen kräver mycket arbete och tålamod, men tack vare samarbetet mellan organisationerna som förenar bevis, vittnesmål och bra advokater går den långsamt framåt. Stödet från det interamerikanska systemet finns i ryggen och nu börjar det inhemska rättsväsendet att ge vika. Militären sitter på information som skulle kunna hjälpa till att lösa många av Pro-Búsquedas fall och ge klarhet kring massakrer och andra krigsbrott. Den har dock inget intresse av att dela med sig av denna information och blir inte heller pressad att göra det.

Madeleine Lagadec, FESPAD och Pro-Búsqueda kommer med Diakonias stöd att fortsätta sitt arbete för att uppnå sann fred – en fred där sanningen kommer fram, de skyldiga döms och offren och deras anhöriga får upprättelse. (Diakonia)

Östsamarbetet

I *Central- och Östeuropa* (inklusive Baltikum) inleddes hösten 1989 det svenska statliga stödet till den begynnande reformprocessen med vissa insatser i Polen. Efter Sovjetunionens upplösning 1991 expanderade det svenska stödet till reformprocessen i Central- och Östeuropa till att bli ett omfattande svenskt reformstöd inriktat på ländernas suveränitet, på deras omvandling till demokratiska marknadsekonomier och på deras integrering i europeiskt och annat internationellt samarbete. Denna svenska satsning, ofta kallat Östsamarbetet, har engagerat ett stort antal svenska myndigheter, offentliga och privata institut, organisationer, företag, kommuner, hushållningssällskap, länsstyrelser, landsting, mm inom deras respektive verksamhetsområden.

För den svenska regeringen framstod paradigmskiftet i Central- och Östeuropa i början av nittioalet, och de därpå följande strukturella förändringar där, som en av vår tids ödesfrågor. Fullständig parlamentarisk enighet har rätt om att det är ett starkt svenskt intresse att lämna ett brett politiskt, ekonomiskt och tekniskt stöd till förändringsprocessen i länderna i Central- och Östeuropa.

Reformprocessen efter Sovjetunionens fall har kunnat notera betydande men ojämna framsteg. Den parlamentariska demokratin kan endast delvis sägas vara införd. Motståndet mot den demokratiska reformprocessen har på flera håll visat sig starkare och djupare än som allmänt antogs för ett drygt decennium sedan. Marknadsekonomin bedöms idag huvudsakligen vara etablerad i flera av länderna, även om den ännu uppvisar institutionella brister och tendenser till ökad statlig kontroll och ökat statligt ägande. Miljöfrågorna är av fortsatt stor betydelse. Särskilt Östersjön står i fokus. Och på det sociala området har paradigmskiftet i Central- och Östeuropa fått konsekvenser, bland annat i form av fattigdom, missmod hos stora ungdomsgrupper, växande drogmissbruk och kriminalitet, samt ökad spridning av smittsamma sjukdomar.

På alla dessa områden har biståndet, som har kostat omkring tio miljarder kronor mellan 1989 och 2011, haft en viktig roll att spela, särskilt genom att underlätta strategiska miljöinvesteringar och genom att bidra till metodutveckling för en mer effektiv hantering av sociala och rättsliga problem. Däremot har biståndet haft uppenbara begränsningar när det gäller att påverka politiska prioriteringar, men kan genom utbyte och stöd till reformkrafter ändå lämna ett värdefullt bidrag till demokratisering.

Västra Balkan har inte helt hämtat sig från kriget och förödelsen under 1990-talet men är nu militärt och säkerhetspolitiskt stabiliserad. Regionens statsbildningar är i flera fall sköra. Några av länderna befinner sig fortfarande i övergången till parlamentarisk demokrati och marknadsekonomi. Systemskiftet ställer de politiska och ekonomiska strukturerna på prov och skapar stora påfrestningar för breda folklager. De parlamentariska systemen åtnjuter ofta ett begränsat förtroende hos medborgarna. Demokratin har inte konsoliderats på djupet. Regeringarna har begränsad förmåga att lösa regionens problem.

Tillväxten i regionen är god, även om näringslivets utveckling har varit måttlig. Investeringsklimatet är inte tillräckligt inbjudande. Infrastruktur, såsom bostäder, andra byggnader, broar, vägar och energianläggningar har med hjälp av internationellt bistånd i huvudsak byggts upp efter kriget.

Idag beräknas en fjärdedel av befolkningen i regionen vara fattig. Det går ett fattigdomsbälte genom regionen omfattande norra och nordöstra Albanien, delar av Bosnien-Hercegovina, södra Serbien, norra Makedonien och Montenegro. Våldet mot och förtrycket av kvinnor är utbrett.

Närmandet till EU har högsta prioritet i alla länderna och tar mycket av förvaltningarnas uppmärksamhet och energi i anspråk. EU:s stabiliserings- och associeringspolitik är kraftfulla instrument för integrationen i EU.

Det svenska engagemanget i västra Balkan har hittills kostat drygt 7 miljarder kr för humanitärt bistånd, utvecklingssamarbete och annat bistånd. Engagemanget utlöstes av kriget i f d Jugoslavien 1991-1995. Fred och stabilitet på västra Balkan är ett huvudmotiv för det svenska engagemanget. Ett andra huvudsyfte är att bidra till den inledda övergången till demokrati och marknadsekonomi i regionen.

Östsamarbetet inleddes för över tjugo år sedan som ett stöd för reformer och suveränitet i Polen och Baltikum. Det har historiskt kommit att utvecklas till ett stöd för ländernas EU-integration och definierades 2007 som ett separat politikområde ”Reformsamarbete med Östeuropa”. Gradvis har det alltmer kopplats till de enskilda ländernas EU-närmande och utformats som ett stöd till enskilda komponenter däri. Denna grundläggande perspektivförskjutning har varit parallell med en förskjutning på ett politiskt plan. Medan i processens inledning lättnad över Sovjetunionens fall och entusiasm över ländernas frigörelse var en drivkraft bakom stödet, blev med tiden det allt starkare svenska engagemanget i EU och dess utvidgning en viktig prioritering. Idag är tidigare reformsamarbetsländer såväl i Baltikum och i östra Centraleuropa som på västra Balkan medlemsstater i EU. Det svenska biståndets bidrag till att de europeiska samarbetsländerna i skilda hänseenden har kunnat närma sig EU har setts som det långsiktigt mest effektiva sättet att bidra till en rättvis och hållbar utveckling, inklusive till bättre förutsättningar för fattiga människor att förbättra sina levnadsvillkor.

Det svenska stödet till demokratisk utveckling i Baltikum

Östsamarbetet genom Sida till stöd för reformprocessen i länderna i Baltikum efter sovjet-systemets fall 1991 hade två grundläggande inriktningar – övergången från enpartistat till parlamentarisk demokrati och övergången från planekonomi till marknadsekonomi. Samtidigt fanns en uttalad ambition att stödja deras suveränitet och att främja deras närmande och integrering i europeiska samarbetsstrukturer.

Det svenska reformstödet till länderna i Baltikum avslutades just också när de blev medlemmar i EU 2004. Ett brett demokratisamarbete hade då under femton år genomförts med huvudinriktning på funktionsdugligheten hos rättsstatens institutioner, decentraliseringsprocessen och den lokala demokratin, media, jämställdhet, politiska beslut, samspelet mellan politik och förvaltning, själva förvaltningen, samt medborgarutbildning och -aktivitet i samhällsfrågor. Totalkostnaden för det svenska reformstödet till de baltiska länderna uppgick till cirka fyra miljarder kronor.

Rättssamarbetet med de baltiska länderna motiverades bland annat av att brister i de baltiska rättssamhällellnas funktionssätt skulle kunna riskera att bli hinder för deras EU-medlemskap. Fyra svenska myndigheter i den s.k. rättskedjan – Rikspolisstyrelsen, Riksåklagarämbetet, Domstolsverket och Kriminalvårdsstyrelsen – engagerade sig, senare även Brottsförebyggande rådet och Ekobrottsmyndigheten.

Svenska institutet (SI) hade under sovjettiden haft ett samarbete med Baltikum, som nu kunde utvidgas ytterligare. En stor mängd bidrag fördelades löpande av SI till områden som demokrati, film, IT, litteratur, kultur, miljö, musik, samhälle, sociala frågor, teater och dans. SI stödde också större projekt och program, t ex Partnerskap för kultur.

Flertalet svenska länsstyrelser deltog också i ett decentraliserat samarbete med sina motparter i Central- och Östeuropa. Estland fick sammantaget mest stöd och hade flest samarbetslän i Sverige. De främsta verksamhetsområdena var förvaltning, näringsliv, miljö och jämställdhet.

Närmare 200 svenska kommuner engagerade sig under perioden 1989-2004 i det fördjupade vänortssamarbetet med 91 estniska, 44 lettiska och 33 litauiska kommuner. Samarbetet hade de första åren främst en demokratiinriktning, men breddades efter hand också till den sociala sektorn, utbildning, demokrati och miljö.

Av Sidas stöd via enskilda organisationer (EO) till reformprocessen i Central- och Östeuropa gick den helt dominerande delen under större delen av nittioalet till Baltikum. Det syftade till att stärka de lokala samarbetsorganisationerna och därmed bidra till ett starkare civilt samhälle. De största projektbidragen till Baltikum gick via Forum Syd, LO/TCO:s Biståndsnämnd och Olof Palmes Internationella Centrum. Många ideella insatser gjordes, vilket bidrog till att göra samarbetet kostnadseffektivt.

I samband med att de tre länderna blev medlemmar i EU 2004, bekräftade flera ledande företrädare för dem att det utländska, inte minst det svenska, reformstödet hade haft stor betydelse för den framgångsrika omställningen till demokrati och marknadsekonomi, för återupprättandet av deras suveränitet och för deras integrering i europeiska och andra västliga samarbetsstrukturer. (Krister Eduards)

Sveriges stöd till reformprocessen i Ryssland 1991–2008

De svenska insatserna skulle stödja Rysslands integrering i europeiska nätverk på olika områden. Sveriges grannlandsrelationer med Ryssland var viktiga – Sverige strävade efter att engagera landet i Östersjösamarbetet och inom andra ramar, t ex det regionala samarbetet i Barentsområdet. Stödet inriktades på att stödja reformpolitiken i Ryssland genom insatser för institutions- och systemförändringar, först och främst på regional nivå i nordvästra Ryssland. Resultaten från begränsade insatser förutsågs kunna spridas vidare, med eller utan svenska stödåtgärder. Därutöver kunde insatser av strategisk betydelse genomföras i andra regioner och på den federala nivån i Moskva.

Svenska statens sammanlagda finansiering av olika insatser och reformprojekt i Ryssland under perioden 1990–2008 uppgick till sammanlagt fyra miljarder kronor, varav närmare tre miljarder gick genom Sida. Samarbetet inriktades främst på strategiska insatser för kunskapsöverföring och institutionsutveckling. På miljö- och energiområdena kom även investeringar i fråga för finansiering – särskilt märks de stora avloppsreningsanläggningarna i Kaliningrad och S:t Petersburg. Samarbetet fokuserades på den ekonomiska omvandlingen – näringsliv, statlig förvaltning, socialförsäkringar och socialtjänst. Det säkerhetsfrämjande samarbetet utvecklades. Hela samarbetet skulle "präglas av ett jämställdhetsperspektiv."

En kritik av det tidiga Östbiståndet, inte minst avseende Ryssland, hävdade att det gav svenska intressen alltför stort utrymme. Men huvudskälet för Sverige att stödja reformprocessen i Ryssland var inte förekomsten av fattigdom där, utan landets belägenhet, d v s att Ryssland är ett grannland, vars demokratiska, ekonomiska och säkerhetspolitiska utveck-

ling har stor betydelse både för Sverige och för Europa. Sverige finansierade därför en lång serie reformansträngningar hos statliga myndigheter, hos regionala och lokala organisationer, även enskilda organisationer, och företag. Kungstanken bakom det svenska stödet var att just stödja ryska reformkrafter där de fanns – ett helt annat slags samarbete än det långsiktiga utvecklingssamarbetet mellan Sveriges regering och regeringarna i fattiga länder. Ryssland som land var aldrig en biståndsmottagare.

Men från början av 2000-talet började den ryska reformverksamheten att minska. Motståndet på hög nivå mot fortsatta reformer hårdnade stegvis, särskilt på demokratiområdet. Sedan några år har utvecklingen i flera hänseenden snarare gått bakåt, landet har kommit att styras alltmer auktoritärt. Därmed har naturligen också den ryska efterfrågan på reformstöd från Sverige minskat. Regeringen föreslog Riksdagen 2007 att "fasa ut Sveriges bistånd". Som skäl anfördes "Rysslands starka ekonomiska tillväxt". (Krieter Eduards)

Biståndsberoende

Oberoendemålet fick en minskad betoning i och med att den nya politiken för global utveckling introducerades 2003. Frågan om både politiskt och ekonomiskt oberoende fick dock en ny vändning i diskussionen om biståndseffektivitet som ledde till en debatt om fattiga ländernas oberoende och ansvar i förhållande till själva biståndet och betoningen av utvecklingslandets ägande (ownership) av sin egen utvecklingsagenda. Den hade sin grund i de stabiliserings- och strukturanpassningsprogram som blev en del av biståndet till många av de mest skuldsatta och fattigaste länderna på 1980-talet. I detta bistånd ingick också ett antal villkor som gällde den makroekonomiska politiken, som biståndsgivarna i praktiken dikterade. Därmed kom ett starkt beroende av omfattande bistånd att kraftigt begränsa utrymmet för den mottagande parten att välja politik som avvek från den som ansågs korrekt i Washington, Paris och några andra huvudstäder.

Debatten om biståndets effektivitet togs åter upp under 1990-talet och ledde till Parisdeklarationen år 2005. Debatten betonade å ena sidan att biståndets effektivitet ytterst är beroende av dess anpassning till förutsättningarna i respektive land och å den andra sidan mottagarlandets ägande av såväl de frågor som ska lösas som av de föreslagna lösningarna och de medel som ställs till förfogande. Landet måste ta sitt ansvar. Detta kopplades till två motsatta attityder till biståndet: å ena sidan, en stor oro över att fattiga länder hade tappat sitt ekonomiska, administrativa och politiska oberoende till biståndsgivarna och å andra sidan, att biståndets resultat över åren inte motsvarat de förväntningar man haft. Debatten konkretiserades 2005 i Parisdeklarationen, till vilken Sverige bidrog aktivt och anknöt sitt bistånd. Deklarationen byggde på mottagarlandets ägande och lovade ömsesidigt ansvar, givarsamordning, anpassning av biståndet till mottagarnas system och program, resultatstyrning och transparens, vilket till stor del motsvarar de svenska biståndsmålen. I parallella processer utlovade världens större ekonomier att öka sitt bistånd så att de kunde nå upp till FN:s mål om 0,7 procent av GNI.

En större uppföljning av Parisdeklarationens målsättningar gjordes inför uppföljningsmöte i Busan 2011 (Wood, 2011). Denna visade på många förbättringar i genomförandet av biståndet och förbättrad biståndseffektivitet men pekade också på många kvarstående problem i genomförandet. Största framstegen hade enligt rapporten gjorts när det gäller mottagarnas ägarskap; användandet av mottagarens system och ökad öppenhet har gjort mindre framsteg och administration och ömsesidigt ansvar minst fram-

steg. Rapporten påpekar också att i stort har givarsidan hittills demonstrerat mindre intresse än mottagarna när det gäller att göra de nödvändiga förändringarna i sina egna system. (Wood, 2011:xiv-xv). Tydliga avsteg från Deklarationens syften har också noterats i andra rapporter (Odén och Wohlgemuth, 2011).

Samordnat stöd till Moçambique

Moçambique har varit och är fortfarande ett av de mest biståndsberoende länderna. Under de många år av konflikt och åren därefter betalade det samlade biståndet en mycket hög andel av statsbudgeten. Sedan dess har biståndsandelen gått ner från en bit över 60 procent av budgeten till dagens ca 40 procent. Det mesta av detta bistånd levererades ursprungligen i form av projektstöd och höll på att knäcka den redan svaga statens kapacitet att administrera ekonomin och statsfinanserna. I enlighet med Parisdeklarationens intentioner gick biståndsgivare ihop i en grupp som så småningom bestod av över 22 av de största givarna, av vilka 19 kanaliserade sitt stöd i form av ett noggrant kontrollerat budgetstöd och sektorstöd. Parallellt gavs stöd till det civila samhället och till projekt för uppbyggnad av god samhällsstyrning och decentralisering.

Resultaten har inte alltid varit tillfredsställande, bland annat konstaterade en hushållsundersökning år 2009 att inkomstfattigdomen hade minskat avsevärt i vissa delar av landet men inte alls i andra delar. Liksom i ett antal andra länder hade biståndet till landets jordbruksprogram inte lyckats särskilt väl. Dock kunde konstateras att statens budgetprocess och finansstyrning förbättrades vad gäller transparens och pålitlighet. Samtidigt uppgick landets ekonomiska tillväxt, till ca 7 procent per år över ett decennium.

Biståndet har medverkat till att Moçambique klarade sig igenom ett blodigt och ödeläggande inbördeskrig och lyckades återhämta sig därifrån i demokratiska former. Tillväxten och den förbättrade administrationen inklusive finansstyrningen har också till stor del kunnat genomföras som ett resultat av biståndet. För framtiden kommer biståndsberoendet med all sannolikhet att minskas tack vare av upptäckten av stora naturresurser som är under exploatering (Lister et al, 2011).

Det ekonomiska tillväxtmålet

Mycket har forskats, skrivits och diskuterats om ekonomisk tillväxt i de fattiga länderna och framför allt kring sambanden mellan ekonomisk tillväxt och bistånd. Även begreppet tillväxt har i ökande utsträckning diskuterats och många har ställt frågan om BNP på det sätt det har mätts under den gångna femtioårsperioden verkligen är ett riktigt mått på bärkraftig utveckling. Denna debatt var särskilt livlig under 1970-talet men är nu tillbaka igen. Till exempel räknas vissa delar av produktionen inte in i BNP, exempelvis hushållstjänster och stora delar av den informella ekonomin, sådant som i många utvecklingsländer kan vara mycket omfattande. Andra viktiga faktorer har överhuvud taget inte tagits med, till exempel effekten på de ekologiska systemen (Rockström och Wijkman, 2011).

I litteraturen om relationen mellan tillväxt och bistånd finns inte heller några entydiga slutsatser. Många ekonomer tvivlar idag på om sådana jämförelser är möjliga att genomföra och om de över huvud taget är relevanta. Flertalet studier under senare år pekar dock på en viss positiv korrelation (www.wider.unu.edu/recom). Vad man med visshet kan säga är att vissa länder som 1962 räknades som de fattigaste under de fem-

tio år som följt har utvecklats och haft en stark tillväxt så att de idag inte längre räknas bland de fattiga länderna. Detta gäller ett stort antal länder i Asien och Latinamerika och även några i Afrika. Länder som under femtioårsperioden fått avsevärt svenskt bistånd och som räknas in i denna grupp är Vietnam, Indien, Chile, Tunisien, Zambia och Botswana. Många andra har fått svenskt stöd men i betydligt mindre omfattning såsom Sydkorea, Kina, Indonesien, Brasilien, Costa Rica, etc.

Biståndets makroeffekter – sambandet med tillväxt och fattigdom

Eftersom projektbistånd var den dominerande biståndsformen under de första årtionena, skedde de flesta utvärderingar på denna nivå. Så småningom genomfördes studier också om biståndets effekter på makroekonomisk och institutionsnivå. Tematiska utvärderingar introducerades och de skapade förutsättningar för tematisk lärande från flera länder och ökat genomslag i policy debatten.

Biståndsforskarna grubblade under en period över ett fenomen när det gäller biståndets effektivitet som kallades mikro-makro-paradoxen. Det innebar att trots att många utvärderingar av enskilda projekt visade väsentliga positiva effekter, var det svårt att påvisa motsvarande positiva effekter av det samlade biståndet i form av ökad ekonomisk tillväxt eller minskning av fattigdomen i ett visst land.

En grundläggande sammanfattning från denna period av biståndets effekter i de mottagande länderna publicerades av Cassen (1986 och 1994). En ofta citerad slutsats är att huvuddelen – mellan $\frac{2}{3}$ och $\frac{3}{4}$ – av biståndet är framgångsrikt i meningen att det uppnår de biståndsstödda projektens/programmets produktionsmål. Däremot saknar de granskade utvärderingarna ofta information som krävs för att bedöma om projekten/programmen är bärkraftiga på lång sikt, d.v.s. efter det att biståndet dragits bort, eller hur deras bredare inverkan varit. Cassen understryker att biståndets effekter på tillväxt och fattigdomsminskning i hög grad beror på samarbetslandets politik, institutioner och sociala struktur.

Studien är kritisk mot biståndsorganen för att deras kunskaper om institutionella, politiska och sociala hinder för ett effektivt bistånd är långt sämre än den tekniska och ekonomiska kompetensen.

Med ökad datautveckling från 1990-talet och framåt kunde allt mer omfattande studier genomföras för att undersöka korrelationen mellan det totala biståndsfördelningen till olika länder och deras ekonomiska tillväxt och andra makroindikatorer.

Denna typ av makrostudier baserade på data från många länder över allt längre tidsperioder har publicerats i relativt stor omfattning. Det mest aktuella och tillförlitliga sammanfattande materialet och som också tar andra studier i beaktande, har producerats av forskningsprogrammet Research and Communication on Foreign Aid (ReCom) och genomförs av World Institute for Development Economic Research (WIDER) i Helsingfors (www.wider.unu.edu/recom). Dess slutsatser är bland annat:

- Genomsnittligt och över en längre tidsperiod bidrar bistånd positivt till tillväxt på en nivå som kan förutses i nationalekonomisk tillväxtteori.
- Det finns ingen mikro-makroparadox.

- Bistånd har på lång sikt en positiv effekt på makroekonomiska nyckelvariabler (BNP-tillväxt, investering, konsumtionsnivå) för en dominerande del av undersökta länder. I endast 3 av 36 undersökta länder visades ett negativt samband.
- Biståndets effekter på makroekonomisk nivå yttrar sig på olika sätt i olika länder. Därför är det viktigt med anpassning till förhållandena i varje enskilt land.

Under de senaste åren har en annan utvärderingsmetod fått allt större inflytande bland vissa biståndsforskare och -kritiker. Metoden brukar refereras till som "impact evaluation" eller evidensbaserad och är ursprungligen tagen från den medicinska forskningens värld. Den innebär att man experimentellt jämför ett slumpmässigt urval av enheter som erhåller bistånd av ett visst slag med en kontrollgrupp av motsvarande enheter som inte får bistånd.

Medan allt fler studier baserade på denna metod publiceras pågår intensiva diskussioner om metodens för och nackdelar. Detta bland annat mot bakgrund av att en del av dess proponenter skarpt kritiserar tidigare studier som gjorts med andra metoder. I diskussionen har bland annat påtalats de begränsningar metoden har när det gäller andra typer av biståndsformer än projektbistånd och programbistånd. Det finns dock många metoder för att bedöma resultat, såsom fallstudier, teoribaserade ansatser och statistiska analyser. En översikt ges i en nyligen publicerad studie av det brittiska biståndsorganet Dfid skriven av Elliot Stern, som argumenterar för att det är utvärderingsobjektet och de aktuella frågeställningarna som avgör vilken metod som bör väljas (Stern 2012). (Bertil Odén)

Intressant är också att notera att flera av de fattigaste länderna i Afrika, därav flera av Sveriges närmaste partnerländer under 2000 talet haft en tillväxt som varit snabbare än världsgenomsnittet. Under de första tio åren av 2000-talet låg sålunda sex av de tio snabbast växande länderna i världen i Afrika (Angola, Etiopien, Moçambique, Niger, Tchad, och Rwanda). Prognosen för nästa femårsperiod, enligt IMF:s statistik, är att detta fortsätter (Wohlgemuth 2011).

Kan vi då se positiva resultat vad gäller tillväxtmålets uppfyllande? Ja, i många länder ser vi till och med mycket goda resultat vad gäller att nå målet ekonomisk tillväxt. Det är också rimligt att anta att biståndet, dock långt ifrån ensamt utan tillsammans med handel, investeringar och andra verksamheter bidragit till detta. Därtill finns anledning att speciellt glädja sig över 2000-talets tillväxt i Afrika. Som alltid finns det smolk i glädjebägaren. Tillväxt är inte tillräckligt för att ge bestående utvecklingseffekter, men det är en god början och ger möjligheter till fördelning och fattigdomsbekämpning. Utan tillväxt är det svårt att se de andra biståndsmålen uppfyllas.

Detta formuleras väl i en av givarsamfundet gemensamt utformad DAC-rapport om "Pro-poor growth" enligt följande: "...*Unlike past approaches that sought to focus initially on the rate of growth with the hope of addressing its pattern and the distribution of its benefits later, it has become clear that the two need to be addressed together. ...An inclusive pattern of growth is crucial because the revenue systems of developing countries are often under developed thereby reducing the scope to use tax-based transfers to achieve equitable growth.*" (OECD/DAC 2007).

Tillväxt är på lång sikt också en funktion av en stor mängd förändringar på lokalplanet, dvs. på s.k. mikroekonomisk nivå, som tillsammans utgör eller skapar förutsättningar för en expansiv makroekonomi. Det gäller bron över Zambezifloden i Moçambique och det gäller Mterakraftverket i Tanzania för att nämna två anläggningar som har byggt bort stora flaskhalsar för dessa länders ekonomiska utveckling. Det kan också gälla en-

skilda företag som det en gång så omdiskuterade och redan ovan diskuterade Bai Bang-projektet i Vietnam som till slut visat sig gynna en betydande industriell utveckling i det landet genom det kunnande i industriell organisation och annat som det medförde. Det gäller också bredare förutsättningar för ekonomisk utveckling som grundutbildning och forskning. Svenskt bistånd har verksamt bidragit till att öka läskunnigheten i ett stort antal länder, från Bolivia till Kambodja (EFA 2011). Förutsättningar för en oberoende forskning kring problem som är viktiga för samhällsekonomisk och annan utveckling har likaledes skapats i många länder, som exempelvis Uganda och Sri Lanka.

Kompetensutveckling inom områdena internationell handelspolitik och handelslagstiftning

Från 2006 är Sida huvudfinansiär av The Trade Policy Training Centre in Africa (Trapca) som lokaliserats till Arusha, Tanzania. Trapca har skapats för att öka förhandlingskapaciteten på handelsområdet i de fattiga länderna. Ett utbildningscenter drivs av Trapca i samarbete med Eastern and Southern Africa Management Institute (ESAMI) och Lunds Universitet. ESAMI är Trapcas moderorganisation medan Nationalekonomiska institutionen vid Lunds universitet ansvarar för det akademiska innehållet vid Trapca. Trapca driver kurser och program alltifrån grundkurser till master program i internationell handelspolitik och handelsjuridik som ackrediteras och kvalitetssäkras av Lunds universitet. Mer än 700 deltagare medverkar i och slutför kurser vid Trapca varje år. Efter sin utbildning går dessa till viktiga poster inom ministerier och myndigheter men också vid regionala och internationella organisationer och den privata sektorn. (Göte Hansson)

Importstöd/budgetstöd

Under 1970-talet växte importstöd fram som en ny biståndsform. Syftet var att bidra med utländsk valuta så att samarbetslandets industri- och jordbruksproduktion kunde hållas uppe när bristen på utländsk valuta var akut. Importstödet som sedermera gjorts om först till betalningsbalansstöd och sedan till budgetstöd syftade till att bidra till utvecklingen i allmänhet men kanske främst till ekonomisk tillväxt. Från början var det bundet till svenska varor och tjänster för att sedan gälla varor och tjänster i allmänhet. Metodiken förfinades under tiden för strukturanpassningslånen. Med utgångspunkt i bristen på främmande valuta under framför allt 1980-talet blev tilldelning av valuta för köp av investeringsvaror och konsumtionsvaror livsavgörande för de mest drabbade länderna. Formerna för importstödet utvecklades för att givarna skulle få kontroll över medlens användning på ett sätt som blev synnerligen byråkratiskt och allt svårare att följa upp. Uppföljnings- och rapporteringssystemen av dessa medel ledde till allvariga konflikter mellan givare och mottagare som så småningom ledde till att denna biståndsform upphörde under 1990-talet.

Under 2000-talet återkom det i form av budgetstöd. Budgetstödet har utgjort omkring fem procent av det bilaterala biståndet, mot över 20 procent för importstöd och betalningsbalansstöd under 1980-talet och ännu högre under vissa år på 1970-talet. Trots detta var inte diskussionen om dessa biståndsformer fullt så intensiv under denna period som den om budgetstöd är idag. Budgetstödet blev en del av den nya betoningen av mottagarlandets ansvar för sin egen utveckling och syftade till att stödja en del av landets totala budget.

Det hela skulle bygga på en av givarna godkänd plan för fattigdomsbekämpning med tydliga mål och delmål vilka budgetsödet sedan syftade till att bidra till. 2012 har denna biståndsform fått minskad betydelse och endast tre mottagarländer (Moçambique, Burkina Faso och Tanzania) erhåller idag sådant stöd. Resultaten av detta slag av bistånd kanske mer än av någon annan form ser till de långsiktiga övergripande utvecklingstendenserna i landet på det sätt som jag försökt utveckla i denna artikel (IDD and Ass, 2006 och Odén och Wohlgemuth, 2007).

Det svenska budgetstödet har granskats ett antal gånger inom ramen för internationella utvärderingar. Den senaste utvärderingen av det slaget genomfördes 2011 och omfattade bland annat budgetstödet till Zambia. Den drar slutsatsen att budgetstödet lett till goda resultat vad gäller fattigdomsbekämpning, främst genom förbättrad tillgång till hälsa och undervisning och satsningen på vägar. Tillväxten i ekonomin har också varit god under större delen av 2000-talet. Däremot kan man inte se någon nämnvärd förbättring av "governance" och statlig policy. Den konstaterar vidare att om budgetstöd skall ge goda resultat måste samarbetspartnern dela mål och agenda (de Kemp et al., 2011).

Vietnam ekonomiska reformer

Mellan 1986 och 2007 bidrog Sverige med 387 miljoner kronor för att stödja ekonomiska reformer i Vietnam inom ramen för ett större program som också omfattade reformer av rättsapparaten och reformering av statens administration. Vad gäller ekonomisk reform gav Sverige omfattande och långsiktigt stöd till CIEM som var och fortfarande är den viktigaste tankesmedjan för policyutveckling i Vietnam. Under de första åren av reformen använde sig den vietnamesiska regeringen i hög grad av CIEM för att få råd om olika vägar att gå och för att forska om effekten av reformen. Kunskaperna om hur en marknadsreform skulle genomföras var mycket begränsad i Vietnam vid detta tillfälle. Sida spelade en viktig roll att ge ekonomisk utbildning för CIEMs ekonomer av vilka många fick vidareutbildning vid Handelshögskolan i Stockholm. Pengar avsattes också för forskning vad gäller tillväxt, välfärdsfrågor, fattigdomsbekämpning och privatsektorutveckling. Detta nära samarbete mellan Vietnam och Sverige på ett synnerligen känsligt område där andra givare inte släpptes in byggde på det förtroende som byggts upp under den långa period som Sverige stött Vietnam (Mc Gillivray, 2012).

Målen politisk demokrati och social utjämning

Dessa två mål behandlar jag här tillsammans därför att de historiskt har diskuterats ihop. Som noterats ovan har demokratimålet funnits med alltsedan Prop. 100 och allvarliga försök gjordes redan under tidigt 70-tal att operationalisera detta biståndsmål. Flertalet stater hade vid tiden för självständigheten någon form av flerpartisystem, men utvecklade i många fall ganska snabbt till olika former av enpartistater – detta oavsett politisk färg. Denna utveckling motiverades ofta med att det krävdes sammanhållning när man skulle förena olika befolkningsgrupper till en nation. Denna enande process kunde inte förenas med de kampanjer som val mellan konkurrerande grupper skulle föra med sig. I en stat som omfattade olika etniska, religiösa, lokala och regionala identiteter krävdes stabilitet under perioden tills man skapat en gemensam nationell identitet

s.k. ”nation building”. Detta utvecklades av olika ledare ideologiskt på varierande sätt (Nyerere, 1967), och accepterades förvånansvärt lätt av världssamfundet under det kalla kriget. Det var viktigare att ett land var för eller mot en av kontrahenterna i det kalla kriget än att flerpartidemokrati och mänskliga rättigheter respekterades. I de dominerande utvecklingsteorierna sågs också ekonomisk utveckling och ”modernisering” som nödvändiga för att skapa förutsättningar för politisk utveckling/demokrati.

I litteraturen liksom inom biståndspolitiken utvecklades under denna period dvs. fram till kalla krigets slut i början på 1990-talet tre metoder för hur demokratimålet skulle uppnås. För det första talade man om att en utveckling mot demokrati skulle föregås och ledas av de enskilda medborgarnas ökade medverkan i utvecklingsansträngningarna (participation). Detta omfattade begrepp som integrerad landsbygdsutveckling, deltagande, utveckling inom ramen för den informella sektorn etc. Den andra vägen gick över att skapa förutsättningar för en demokratisk utveckling. Detta gick framför allt genom social utveckling och särskilt att genom förbättrad utbildning skapa kunskaper hos befolkningen så att den kunde ställa krav på sina ledare på ökad medverkan och demokrati, samt skapa institutioner och strukturer som möjliggjorde ett större folkligt deltagande i beslutsprocesser.

Den tredje vägen gällde direkt demokratistöd. Detta hade pågått länge men utan tvekan accelererat efter kalla krigets slut. Representanter från politiska partier i våra partnerländer och befrielseörelser inbjöds tidigt som observatörer under de svenska valrörelserna för att få exempel på hur vi såg på och genomförde vår egen demokratiprocess.

Vad har vi då för resultat på dessa områden? Det finns många konkreta, positiva resultat, men det finns också en del exempel på rejäla misslyckanden. Beträffande den sociala utvecklingen och utjämningen så har väldigt mycket skett, även om millenniemålen inte kommer att uppfyllas i flera länder, framför allt inte i Afrika. Jag hänvisar till Hans Roslings arbete som visar att vad gäller centrala hälsoindikatorer så har utvecklingen varit positiv i de flesta delarna av världen. Det gäller även utbildning. Många fattiga länder är på väg att återupprätta sina utbildningssystem och erbjuda huvuddelen av sina barn tillgång till primärskola. Men mycket återstår och det gäller framför allt de länder som släpat efter också på alla andra sätt. Problemen har i många fall visat sig inte bero på brist på biståndsmedel eller ett effektivt genomförande av biståndsstödda projekt utan snarare på att länderna efter uppbyggnad av sina utbildningssystem inte kunnat driva och underhålla dem. Flera länder i Afrika hade i slutet av 1970-talet byggt upp utbildningssystem som kunde ta emot och utbilda i det närmaste samtliga barn i primärskolan och dessutom ett stort antal vuxna i alfabetiseringsprogram, men dessa förföll under 1980-talets ekonomiska kris och åtstramningsprogram.

Skola och utbildning i Tanzania

Att barn går i skolan är en av många viktiga förutsättningar för att fattigdomen ska minska i världen. Barnen i Tanzania börjar skolan vid sju års ålder och går sedan sju år i grundskola. Efter uppgång under 1960- och 1970-talen och nedgång under 1980-talet var 1990 antalet inskrivna barn i första klass 54,2 procent för Tanzanias fastland och 50,9 procent för Zanzibar. 2009 hade antalet inskrivna barn ökat till 95,9 procent vilket visar att Tanzania är på väg att klara 100 procentig inskrivning 2015 dvs. att uppfylla millenniemålet. Sverige har varit en av de största finansörerna av utbildningssatsningen i Tanzania och medverkat i ett flertal reformer under åren. Först som projektbistånd, sedan som sektorstöd och under de senaste åren som budgetstöd. Pengarna går in i Tanzanias budget, men Sverige är mycket aktivt inom dialoggruppen och påverkar och medverkar kanske mer än någonsin tidigare.

Många problem kvarstår dock. Det är bara 82,8 procent som slutför primärskoleutbildningen. De allra fattigaste barnen och de som lever på landet löper störst risk att inte få gå i skolan. För att underlätta har staten slopat avgiften på lågstadiet men skoluniform och böcker kostar fortfarande. Flickors lägre deltagande i framför allt de högre klasserna hänger ihop med flera faktorer. En av dem är tillgången på vatten. På många platser är det flickornas ansvar att hämta vatten och det kan ta stora delar av dagen. En annan är bristen på toaletter på skolområdet, vilket ställer till problem för flickorna i skolan. Lärarnas låga utbildning och kompetens utgör också ett allvarligt problem i många länder (UN, 2010).

Skolutbildning av barnen till plantagearbetarna i Sri Lankas högland

De tamiler som under mycket lång tid fungerat som arbetare på teplantagerna i Sri Lankas högland har varit en mycket underprivilegerad grupp i landet. Mellan 1983 och 2010 stödde Sverige ett nationellt program med syfte att förbättra skolutbildningen bland annat för denna grupp av Sri Lankas befolkning. Utvärderingen av det svenska stödet till landet mellan 1958 och 2011 behandlar detta projekt som en av sina delstudier. Tillsammans med centralregeringen och framför allt det lokala samhället stödde Sida (som ensam biståndsgivare) ett program för att förbättra förutsättningarna i plantageskolorna på olika sätt. Stödet har enligt utvärderingen klart medverkat till att utbildningen förbättrats och fått högre status. Antalet litterata inom plantagesamhällena ökade under perioden 1986–2004 från 64.8 till 76.9 procent och närmade sig sakta den för befolkningen i stort. Särskilt vad gäller kvinnor var denna ökning snabb. Enligt studien kom det svenska biståndet till vid en kritisk tidpunkt och hade stor betydelse för det lyckade utfallet (Mc Gillivray 2012).

Vad gäller demokratiutveckling är det ännu svårare att dra slutsatser och framför allt se vad biståndet betytt för det resultat man uppnått. Det har visat sig att det är framför allt andra faktorer än biståndet som har betydelse för demokratiutveckling i fattiga länder. Biståndet kan endast mycket långsiktigt skapa de förutsättningar, till exempel attitydförändringar hos makthavarna, som krävs för en förändring till demokrati. Men biståndet kan bidra till att tekniska, institutionella och andra praktiska förutsättningar för demokrati skapas snabbare. Och bistånd kan stödja organisationer i det civila samhället som arbetar för en demokratisk ordning. Vad gäller mänskliga rättigheter så är dessa definierade i internationella konventioner som både givare och mottagare skrivit under. Dessa ger alla parter tydliga spelregler för ett framtidsyttande samarbete som i längden skapar en legal bas för demokrati.

Utomstående faktorer har mer att göra med det internationella samfundets politiska och moraliska inställning än bistånd. När det kalla kriget tog slut uppstod ett internationellt tryck på demokratisering i länder som då var mer eller mindre auktoritärt styrda. Detta ledde till en strävan efter flerpartival över hela världen och bidrog till avskaffande av apartheid i Sydafrika. Samtliga svenska partnerländer i Afrika påbörjade i början på 1990-talet en period av demokratisering som av forskarvärlden kallas den tredje demokratiseringsvågen.

Även interna krafter för demokratisering växte sig starka runtom i världen under 1980-talets krisår. Missnöjet med de första generationerna av post-koloniala regimer i Afrika, de auktoritära regimerna i Asien och militärdiktaturerna i Latinamerika – i kombination med ökad kunskap och ökad information om förändringar i omvärlden – gjorde att det fanns lokala krafter som krävde förändring, och som var beredda att ta vara på det internationella trycket för flerpartidemokrati. Här har biståndet varit viktigt

för att ge stöd till dessa krafter under de år som ledde till att en riktig demokratisering kom till stånd. Hur man skall mäta den direkta effekten av just detta bistånd är svårt att säga, men det viktiga är att det fanns och finns. De mest intressanta stöden här är insatserna för demokratiseringen i Latinamerika under militärregimerna och befrielsestödet i södra Afrika. Men också biståndet till demokratiseringen i Kenya sedan 1990-talet, med ökat stöd under 2000-talet, bör nämnas i detta sammanhang.

Nedan presenteras tre intressanta demokratiprojekt vars resultat är synnerligen svåra att mäta.

En tankesmedja för arabiska kvinnor

Think Tank for Arab Women (TTfAW) är ett oberoende nätverk av kvinnliga aktivister, forskare, konsulter, "policymakers" och akademiker engagerade i att få arabiska kvinnor delaktiga i utvecklingen i sina länder och i regionen. Organisationens syfte är stärka arabiska kvinnor, driva frågan om jämlikhet mellan könen och motverka diskriminering av kvinnor i den arabiska världen. För att uppnå detta bedriver organisationen forskning, bygger koalitioner, och verkar för praktiska lösningar för att ändra politiken som påverkar kvinnans situation i arabvärlden.

Organisationen skapades 2009. Sedan dess har den ordnat fem möten i Egypten, Jordanien och den senaste nyligen i Sverige. I takt med att den arabiska revolutionen nu går in i en ny fas efter "den arabiska våren" vill organisationen beakta de möjligheter och nya risker som följer vad gäller förändringar i det ekonomiska, politiska och sociala landskapet och se hur framtiden för kvinnor och ungdomar påverkas. Kvinnans roll i de nya demokratierna, definitionen av demokrati i de nya kontexterna, och hur tillkomsten av islamistiska partier påverkar kvinnors rättigheter måste följas noggrant i kommande möten av organisationen. Svenskt stöd till verksamheten har utgått genom det svenska Alexandriainstitutet. I samband med konferensen i Sverige gjorde gruppen ett flertal framträdanden och gav ett intryck av exceptionell framsynthet och engagemang vad gäller utvecklingen i Mellanöstern (Alexandriainstitutet).

Melodifestivalen i Azerbajdzjan

Kvinna till Kvinna stödjer organisationer som främjar kvinnors mänskliga rättigheter i olika konfliktråden världen över, bland annat i Azerbajdzjan. När det stod klart att Eurovision Song Contest (ESC) 2012 skulle hållas i Baku, Azerbajdzjan, såg Kvinna till Kvinna det som ett utmärkt tillfälle att synliggöra situationen för mänskliga rättigheter, i synnerhet kvinnors, och det arbete som kvinnoorganisationer bedriver i landet. Azerbajdzjan ligger vanligtvis i medias kugga och civilsamhällets röster har svårt att nå ut. ESC öppnade dörren till omvärlden. När den svenska melodifestivalen var avgjord och Loreen stod som vinnare kontaktades hon av Kvinna till Kvinna för ett första möte. Pervana Mammadova, grundare av organisationen YUVA som är en av Kvinna till Kvinnas samarbetspartners i landet, kom också till mötet direkt från Baku. Loreen fick på så sätt förstahandsinformation om situationen i landet, en kunskap som hon sedan förde vidare i intervjuer med svenska och internationella medier. Under sitt besök i Sverige träffade Pervana Mammadova även svenska journalister som skulle bevaka ESC. Journalisterna fick även kontakter till andra organisationer och aktivister i Azerbajdzjan.

På plats i Baku träffade Loreen de unga aktivisterna på YUVA. De unga kvinnorna berättade om situationen för kvinnors rättigheter och Loreen delade med sig av sina erfarenheter. Mötet inspirerade ungdomarna, gav dem synlighet och erkännande samtidigt som det bidrog till att situationen för kvinnor uppmärksammades utanför landets gränser. En av ungdomarna konstaterade efter mötet: *Det är stort att Loreen kommer hit och lyssnar på oss! Det inspirerar mig att fortsätta kämpa för mina drömmar och mina mänskliga rättigheter* (Kvinna till kvinna).

Stöd till partier och partisystem

Sedan 1995 kanaliseras bistånd genom organisationer knutna till de svenska politiska partierna för att främja väl fungerande partier och partisystem i utvecklingsländer. Initiativet följde demokratiseringsvågen i början av 1990-talet som resulterade i ökad politisk frihet, avskaffandet av enpartisystem och fria val runt om i världen. Syftet var att skapa väl fungerande politiska partier vilket sågs som en viktig bristfaktor i kampen för demokratiskt styre.

De s.k. partianknutna organisationerna är Centerpartiets Internationella Stiftelse, Grönt Forum, Jarl Hjalmarson Stiftelsen, Kristdemokratiskt Internationellt Centrum, Olof Palmes Internationella Centrum, Vänsterns Internationella Forum, och Svenska Internationella Liberala Centret. De samarbetar framför allt med sina systerpartier för att utveckla dessa till starka, demokratiska organisationer. Den totala budgeten för 2008 var 75 miljoner kronor och gick till 157 projekt i 39 länder i Östeuropa, Afrika, Latinamerika och Asien (2012 var budgeten 80 miljoner kronor).

En utvärdering från 2008 visade på mycket varierande resultat. Styrkan i stödet har varit de svenska partiernas politiska erfarenheter och nätverk. I vissa fall hade verksamheten bidragit till stärkt intern demokrati, ökat inflytande för kvinnor, effektivare kampanjarbete, ökad politisk medvetenhet hos ungdomar eller en mer konstruktiv politisk dialog. I många fall hade dock inte projekten lämnat några bestående spår. Projekten har varit små medan de politiska krafterna är starka. Även om aktiviteterna varit framgångsrika i sig -- t.ex. ett lyckat seminarium eller ungdomsutbyte -- har de sällan kunnat påverka partiväsendet och politiken annat än marginellt. Utvärderingen pekade samtidigt på partiernas nyckelroll för demokratisering och utveckling (SADEV 2010).

Hur har det då gått sedan den tredje demokrati-vågen tog fart? Återigen – ömsom vatten, ömsom vin. Dels är demokratiutveckling till sin natur en mycket långsam och svårstyrd process. Det finns alltid motkrafter som tjänar på en annan utveckling. Dels är de åtgärder som krävs för att stabilisera demokrati ofta långsiktiga i sin natur. Yttrandefrihet, frihet att organisera sig och göra sin röst hörd på olika sätt är förutsättningar för demokratisk utveckling och framväxten av en stat som främjar mänskliga rättigheter och demokrati. En fungerande rättsstat med åtgärder mot straffrihet och korrupktion, fungerande demokratiska institutioner såsom parlament, politiska partier och en statsförvaltning som levererar social service – allt är nödvändigt för en hållbar demokratisk utveckling. Stöd till demokratisering och demokratiska institutioner sker bäst genom både staten och det civila samhället. Det tar tid, kräver politiskt ledarskap, tålamod och ett bistånd som är känsligt för förändringar i miljön.

När valet är över börjar processer som skall medföra demokratisering av samhället i stort och det är svåra processer. Jonas Ewald har i sin avhandling ” Challenges for the democratisation process in Tanzania” visat hur komplex demokratiseringsprocessen i Tanzania, som han följt från i början av 1990-talet, är och hur svår den är att mäta. Medan man på vissa områden har uppnått goda resultat, t.ex. då det gäller pressfrihet, så har man vad gäller respekten för oppositionens roll betänkligt halkat efter. Det är naturligtvis viktigt i sammanhanget att skilja mellan den minimalistiska demokratin och en mer substantiell demokrati. Under nittioalet kom en stor del av demokratistödet att vara alltför fokuserat på demokratin former, inte minst att organisera val. Forskningen och det civila samhället kritiserade detta bistånd och argumenterade för att det också är nödvändigt att skapa en substantiell demokrati, dvs. att befolkningen har både kunskap och kapacitet att delta aktivt i demokratiska processer på alla nivåer i samhället, och att det både finns institutioner och en demokratisk kultur som skapar förutsättningar för det. Utveckling mot en konsolidering av en substantiell demokrati är naturligtvis inte heller linjär. Vi har sett kraftiga bakslag för en demokratisk samhällsutveckling i ett antal stater i Afrika under de sista fem åren, samtidigt som nya stater utvecklas mot en fördjupad demokrati (Ewald, 2011).

Demokratis omstridda effekter

Även om demokrati har ett värde i sig är dess effekter på utveckling omstridda. Demokrati brukar beskrivas som politikens inflödessida och har att göra med hur politiken utformas och hur politiska beslut fattas. På senare år har dock forskningen visat att politikens utflödessida – det vill säga implementeringsprocesser och politikens genomförande – också är av största vikt för att skapa legitimitet och främja utveckling. Den här forskningen visar att det i första hand är förvaltningsapparaten och dess tjänstemän som medborgarna möter och att opartiskhet och frånvaro av korruption i förvaltningen därför är av stor betydelse. En del forskning har till och med hävdade att om ett land saknar en förvaltningsapparat av hög kvalitet så kommer demokratiska reformer vara verkningslösa eller till och med ha motsatt effekt än den som avses. Detta brukar i sin tur förklaras av att om de lagar och regler som medborgarna är med och skapar inte tillämpas neutralt och opartiskt spelar det ingen roll hur dessa lagar och regler ser ut; det är ändå inte de som styr utfallet av politiken. Utan en fungerande förvaltningsapparat riskerar därför demokrati till och med att leda till ökad misstro mot det politiska systemet.

Dessa insikter har i sin tur lett till att givare och beslutsfattare i ökad utsträckning även har börjat fokusera på de informella institutioner och normer gör att demokratin konsolideras och alltså inte enbart på formella demokratiska institutioner så som valsysteem och rösträtt. Av vikt för att förstå de utmaningar som många utvecklingsländer möter när det gäller att etablera fungerande institutioner både på politikens inflödes- och utflödessida är att i de rikare delarna av världen infördes ofta fria val efter införandet av rättsstaten men i utvecklingsländer etableras ofta fria val innan den moderna statens institutioner etablerats. Detta innebär att de politiska ledarna i många utvecklingsländer möter en dubbel utmaning genom att de tvingas fullborda konstruktionen av den moderna statens institutioner samtidigt som de konkurrerar med andra politiska fraktioner i fria och allmänna val (Rothstein, 2012 och Persson & Sjöstedt, 2010).

Vad som är oroande är att den politiska och moraliska påtryckning som fanns från det internationella samhället tiden efter kalla krigets slut minskat betydligt sedan terror-

attacken mot New York 2001 och Kina och de andra BRIC-staterna inträtt på scenen. Återigen – om andra faktorer motverkar en demokratiutveckling så blir det allt svårare för biståndet att ge bra resultat. Det är detta som kallas samstämmighet mellan olika politikerområden (coherence) och är nyckelbegreppet i den svenska politiken för Global Utveckling från 2003. Många säger dock att denna politik även i Sverige förlorat sin kraft. Man kan ändå konstatera att politik och bistånd samverkar bättre i de länder där Sverige arbetar. Integrering av dessa politikområden i ambassaders analys och verksamhet har ökat, vilket har lett till att i flera länder har en aktiv integrering av ett rättighetsperspektiv i utvecklingssamarbetet både vad gäller policy, genomförande och uppföljning.

Tanzania – gränssnittet mellan reformer av ekonomin, förvaltning och politik

Tanzania har fått ett omfattande och brett bistånd från inte minst Sverige sedan sextioalet. Landet har lyckats mycket väl med att skapa nationell sammanhållning och en för regionen unikt fredlig utveckling. Biståndet har syftat till att stödja ekonomisk, social, kulturell och politisk utveckling på lokal och nationell nivå. Tanzania har genomfört omfattande reformer sedan åttiotalet. Den statsledda ekonomi och enpartistaten har ersatts av marknadsekonomi och flerpartisystem. Stats- och kommunalförvaltning har reformerats, liksom rättsystemet. En bärande tanke [ideologi] har varit att övergången till marknadsekonomi, reformer av förvaltningen och demokratiseringsprocesser är ömsesidigt förstärkande. Förvånansvärt lite forskning eller studier gjordes av hur de olika reformpaketen de facto påverkade varandra. De ekonomiska reformerna bidrog till snabb tillväxt, men också kraftigt ökande klyftor och begränsad minskning av fattigdomen, som idag är större än någonsin uttryckt i antalet fattiga människor. En situation som både begränsar fattiga människors kapacitet att delta i demokratiska processer och kan leda till bristande förtroende till staten/nationen/eliten och skapa grogrund för politisering av olika identiteter (SADEV 2012).

De nödvändiga och vällovliga reformerna av förvaltningen har ökat den verkställande makten relativt mer än den representativa makten, på både lokal och nationell nivå. Därmed har reformerna av ekonomin och förvaltningen stärkt den elit och det parti som kontrollerar statsapparaten och ekonomin. Visserligen har det också getts ett omfattande bistånd till civilsamhället, media och politiska partier, parlament och kommunalfullmäktige, men sammantaget har den verkställande makten stärkts relativt mer än den representativa och dömande. Det civila samhället och oppositionen är fortfarande svagt medan media utvecklats snabbt, inte minst tack vare bistånd, och spelar idag en avgörande roll för att hålla regering och elit ansvarig. En utmaning för demokratiseringsprocessen i biståndsberoende länder är att det lätt uppstår en situation där politiken som förs utformas utifrån biståndsgivarnas krav och intentioner snarare än utifrån inhemska demokratiska processer, vilket urholkar demokratin (Ewald, 2011).

Civilsamhällets roll i demokratiutvecklingen i Kenya

Civilsamhällets arbete för demokratiutveckling i Kenya har handlat om opinionsbildning runt demokrati och mänskliga rättigheter på nationell och lokal nivå, medvetandegörande om MR och stöd till agerande på lokal och nationell nivå för ökad respekt, dokumentation av brott mot mänskliga rättigheter av polis, övergrepp av staten vad gäller övertag av mark, våldsbrott i samband med val och brott mot arbetsmiljölagar. Arbetet med sociala och ekonomiska rättigheter har varit mindre prioriterade men har ökat under senare hälften av 00-talet. Barfotajurister, bygrupper, (gräsrotsorganisationer), som bevakar mänskliga rättigheter och bedriver påverkansarbete, rättshjälp för individer och för allmänna fall som kan forma prejudikat, hjälp till politiska fångar och deras familjer, stöd till MR-försvare, arbete med reform av rättsväsendet inklusive polisreform samt utbildning om mänskliga rättigheter i skolor samt valövervakning har prioriterats. En vision om att bygga upp effektiva bybaserade organisationer som själva sätter agendan för förändring har funnits och detta har påverkat civilsamhällets strategier. Frågor om straffrihet har prioriterats. Målet har varit en utvecklingsstat som respekterar mänskliga rättigheter, och rättsstatens principer om en s.k. 'Human rights state', där flera organisationer sett och ser de nordiska ländernas välfärdsstat och respekt för mänskliga rättigheter som en förebild.

Svensk stöd har baserats på organisationernas egna visioner, planer och eget ledarskap för förändring. Stödet har gått till kapacitetsutveckling av organisationer och verksamhet inom ovan nämnda områden. Efter valet 2002, då NARC-koalitionen och President Kibaki kom till makten efter en valkampanj som prioriterat behovet av en ny grundlag och respekt för demokrati och mänskliga rättigheter, har Sverige också stött skapandet av plattformar för samverkan mellan det civila samhället och staten. Detta har skett på övergripande nivå och på lokal nivå i form av utveckling av bybaserade organisationer som planerar för förändring i byarna men också genom att hålla statens representanter på lokal nivå ansvariga för tillgång till service. Stöd har också gått till MR-organisationernas dokumentation av brott mot mänskliga rättigheter, framtagande av alternativa MR-rapporter, och publicering av forskning och sammanställningar som kunnat stärka policydialog och stärka argumenten för en ny grundlag och dess utformande. MR-organisationernas deltagande i internationella nätverk har också fått stöd liksom medborgarrättsutbildning, och stöd till bevakning av val.

Svenskt stöd har varit långsiktigt men både kortsiktiga och långsiktiga resultat har dokumenterats i rapporter, utvärderingar och på film. Sedan 2004 har stödet till MR-organisationer kanaliserats genom UNDP och sedan 2008 i ett givargemensamt stöd till samordningsgruppen Am Kemi Wap Kenya för rättvisa, sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter och decentralisering, områden som stärkts i den nya grundlagen från 2010. Fem givare stöder fonden som har ett gediget ansökningsförfarande och idag stöder mer än 100 organisationer, 80 är bybaserade.

Utmaningar för det civila samhället är fortfarande etnisk splittring, och olika agendor i urbana miljöer och på landsbygden. Motståndet mot reformer är fortsatt stort bland dem som tjänar på 'Status Quo'. Identifiering av hållbara förändringsteorier och stöd till reformivrare som kan verka för förändring behöver gå hand med ökat fokus på problemområden som behöver förändring. Ett civilt samhälle som enas runt sakfrågor och samverkar över etniska gränser kan motverka splittring. (SADEV, 2012 och Ngunyi, 2004).

CADU-projektet i Etiopien

Kanske det mest omtalade av alla svenska projekt i slutet av 1960-talet var det integrerade utvecklingsprojektet eller CADU-projektet i Etiopien (Chilalo Agricultural Development Unit), som byggde på erfarenheter från Comilla-projektet i dåvarande Östpakistan. Ett stort antal unga väl utbildade statstjänstemän fick sin praktiska skolning inom projektet och blev framtida ledare ofta kritiska till de metoder som staten och deras överordnade på den tiden använde sig av. Man införde ett antal metoder från den gröna revolutionen till CADU-området i form av förbättrade fröer, gödselmedel, jordbruksrådgivning och krediter vilket ledde till goda resultat. Detta ledde i sin tur till omfattande avhysning av de som jobbade inom projektet dvs. småbrukare som arrenderade jorden. Ägarna tog över och startade storskaliga kommersiella jordbruk. Den rapport som utarbetats inom CADU om detta fenomen sekretessbelades av etiopiska staten. Sverige förde dock en dialog om frågan om äganderätt till land med den etiopiska regeringen. Till sist ställde Sverige som villkor för fortsatt stöd till Etiopien att en land reform skulle genomföras och att beslut om detta skulle tas av det etiopiska parlamentet. Detta är ett av de mest långtgående krav som Sverige någonsin ställt inom ramen för en samarbetsdialog och detta hände i början av 1970-talet. Frågan förhalades och blev till sist överspelad genom den politiska utvecklingen som följde den statskupp som genomförts och de långtgående radikala reformer som därmed möjliggjordes. Den svenska interventionen banade emellertid säkert väg för dessa förändringar (Olsson, 2003).

Statlig styrning och institutionsuppbyggnad

Som nämnts tidigare har det under de senaste 20 åren blivit allt vanligare att man betonat statlig styrning (Good Governance) och institutionsuppbyggnad som en viktig komponent i utvecklingen mot demokrati (se rutan om demokratins omstridda effekter ovan). Tanken är att utveckla regelverk, normer och väl fungerande institutioner centrala för att utveckling skall komma tillstånd både vad gäller ekonomi, fattigdomsbekämpning och demokratisering. Fungerar inte skatteförvaltning, ekonomistyrning, redovisning, revision, statistikinhämtning och framför allt lagar med väl fungerande rätts- och polisväsende så saknas förutsättning för annan utveckling. Reform har alltmer kommit att bli ledord i sådant politiskt bistånd, inte minst i perioder efter konflikter.

Svenskt bistånd har prioriterat stöd till detta område under stora delar av sin existens under beteckningarna förvaltningsbistånd och kompetensutveckling. Syftet har varit att alla insatser skall genomsyras av kompetensutveckling med målsättningen att insatserna efter en tid skall bli självgående utan svenskt stöd. Formerna för detta stöd har varierat. En vanlig form har varit långsiktiga systemsamarbeten mellan svenska institutioner på det relevanta området och motsvarigheten i partnerlandet. Resultaten har varit mycket varierande. Det finns många goda exempel på lyckade samarbeten om man ser till graden av måluppfyllelse. Den långsiktiga effekten har dock ibland varit mer tveksam. Problemen har i huvudsak varit brist på lokal förankring. Finns vilja och engagemang i partnerlandet ser man också goda långsiktiga resultat. Vietnam är här ett gott exempel där långsiktiga stödinsatser på institutionsuppbyggnad lett till goda bestående effekter. Den nyligen genomförda utvärderingen av biståndet till Vietnam under 50 år visar tydligt på detta.

Det finns motsvarande goda exempel från Afrika. Uppbyggnaden av den statliga revisionen i Rwanda är ett, stödet till telesektorn i Moçambique under lång tid ett annat.

PFM-insats i Burkina Faso

En väl fungerande offentlig finansiell styrning (*Public Financial Management*, ofta förkortat PFM) gör det möjligt för ett land att använda offentliga resurser effektivt och därmed främja utveckling. PFM kan ses om en sammanhållen arbetsmetod som omfattar budgetering, intäktsgenerering (skatter, bistånd mm), uppföljning och kontroll, rapportering och ansvarsutkrävande. Sverige har lämnat bistånd till offentlig finansiell styrning i en rad länder och på en rad olika områden, bland annat inom finansministerier och revisionsmyndigheter.

En givargemensam utvärdering av PFM-insatser i Burkina Faso, Malawi och Ghana publicerades 2012. I Burkina Faso, där Sverige varit en av biståndsgivarna, konstaterades att regeringens PFM-reformer varit framgångsrika. Förbättringar kunde konstateras på de flesta områden, mätt med s.k. Public Expenditure & Financial Accountability Scores (PEFA). Tre faktorer har enligt utvärderingen varit avgörande:

- Ett tydligt och långsiktigt engagemang från landets regering,
- Ett starkt ramverk för genomförande av reformerna och samordning,
- Ett väl fungerande ramverk för kanalisering av bistånd, uppföljning och dialog med olika intressenter.
- Framgången sammanhängande också med utbildningsnivån hos landets tjänstemän, samt med en förhållandevis stark centralisering av politisk makt, budgetinstitutioner och själva reformarbetet (Lawson, 2112).

Statistikutveckling i Laos

Från 1992 till 2006 har Laos National Statistics Centre (NSC) samarbetat med Statistiska Centralbyrån i Sverige i ett så kallat systemsamarbete eller "twinning"-arrangemang. Syftet har varit att förstärka och utveckla den laotiska institutionen och därigenom förstärka landets kapacitet att producera ekonomisk och social statistik av vikt för utvecklingen. I den bakom ett sådant twinning arrangemang är att de två systemorganisationerna skall ha samma utgångspunkt och uppgift i sina respektive samhällen. Man skall kunna mötas på en professionell nivå med likartad bakgrund och kunskap. Samarbetet bygger på långsiktighet och ömsesidigt förtroende vilket gör att parterna också skall kunna diskutera känsliga frågor. Twinning har använts i det svenska biståndet sedan början av 1980-talet som en väg att förstärka kapaciteten hos centrala institutioner i mottagarländerna. I en artikel i en EGDI-studie beskriver dåvarande chefen för NSC hur väl detta systemsamarbete fungerat just för denna organisation och hur det svenska samarbetet medverkat till utvecklingen av en väl fungerande statistikorganisation i Laos. Man hade samarbetat på alla nivåer från att utveckla baskunskaper till managementförmåga och uppbyggande av en bärkraftig organisation. Han betonar framför allt vikten av att parterna förstår och respekterar varandra för det lyckade resultatet (Sisouphanthong, 2003).

Forskning och kapacitetsuppbyggnad av högre utbildning

Ytterligare ett område som till sin största del syftar till att stödja dessa båda mål, politisk demokrati och social utjämning, är stödet till forskning och kapacitetsuppbyggnad av högre utbildning. Målsättningen är att som en integrerad del av utvecklingsansträngningarna utveckla lokal kapacitet att bedriva egen relevant forskning, samt att utveckla kvalitén på den högre utbildningen genom att lärarkåren forskarutbildas och undervisningen med moderna pedagogiska metoder anknyts till aktuell internationell forskning. Sverige har arbetat efter dessa principer alltsedan SARECs tillkomst i slutet av 1970-talet. Svenskt forskningsstöd har varit ledande vad gäller byggandet av lokal kapacitet och forskningsmiljöer i partnerländer som Vietnam, Etiopien, Tanzania, Moçambique och Rwanda.

Uppbyggnad av kapaciteten inom nationalekonomi i Tanzania

Mellan åren 1980 och 1996 finansierade Sida/SAREC ett akademiskt samarbete mellan Dar-es-Salaams Universitet i Tanzania och Lund Universitet i Sverige (i samarbete med Göteborgs universitet). Syftet med detta program var att öka den akademiska kompetensen i Tanzania genom s.k. sandwichprogram på doktorandnivå där studenterna genomförde en del av sina studier och slutarbetet på doktorsavhandlingen i Sverige medan fältarbetet gjordes i Tanzania. Samarbetet resulterade i 30 PhD i nationalekonomi. Idag arbetar flera av Dar-Lund- PhD som professorer och forskare vid Dar-es-Salaams Universitet. Många har också höga positioner i den tanzaniska statförvaltningen och i ett antal regionala och internationella institutioner runt om i Afrika. Tanzania har också tack vare detta samarbete fått en ledande roll i det samarbete om doktorandutbildning som pågår i Afrika idag. (Göte Hansson).

Exempel på post-konflikt stöd: kapacitets uppbyggnad av den högre utbildningen i Rwanda

I folkmordet i Rwanda, mördades 1994 omkring en miljon personer. Två miljoner föröväre flydde efter folkmorden till grannländerna. Detta var en enorm förlust av mänskligt och materiellt kapital. Allt det "moderna" var krossat: samhället, institutioner, ekonomisk och social infrastruktur. Den nya regeringen ställdes inför utmaningar och en mängd dilemma: Hur återuppbygga förtroende mellan människor, till staten och institutioner?

En stor del av den lilla utbildade eliten antingen deltog i folkmorden eller blev mördade. Det var i den situationen med en extrem brist på mänskligt kapital som Sida/SAREC inledde ett omfattande stöd till kapacitetsuppbyggnad vid Rwandas nationella universitet. En helt ny lärarkår och forskare måste utbildas för att skapa kapacitet att utbilda nya generationer av rwandier som kan återuppbygga och utveckla landet inom olika fält. Ett antal svenska universitet inledde 2004 ett omfattande samarbete med systerinstitutioner vid universitetet i Rwanda. Sida/SAREC programmet omfattade ett helt paket för att återuppbygga och utveckla universitet: stärka universitets administration – inte minst den ekonomiska; stärka strategisk planering; bygga upp nödvändig infrastruktur såsom fungerande IT-system; etablera och bygga upp ett universitetsbibliotek; bygga upp forskningskapacitet och forskningsfinansiering; utbilda en ny generation universitetslärare och forskare genom forskarutbildning; etablera mastersprogram och forskarutbildningsprogram i Rwanda i

samarbete med svenska universitet. Stödet innefattade den medicinska, samhällsvetenskapliga/humanistiska, naturvetenskapliga och pedagogiska fakulteten. Projektet har varit framgångsrikt. En stor mängd rwandier har doktorerat eller är på väg att doktorera i Sverige. De får med sig spetskompetens inom sina områden, akademisk analysförmåga och kritisk tänkande. Varje återvändande universitetslärare kan i sin tur utbilda 10-tals studenter varje år, och bidra med aktuell forskning och analys. De som inte återvänder till universitet höjer kapaciteten inom statsförvaltning, civil samhället och näringsliv. Sammantaget ökar den inhemska kapaciteten för att utveckla Rwanda. (Jonas Ewald)

Forskningsstöd har också utgått till regionala organisationer för forskningssamarbete såsom två viktiga sådana för Afrika – AERC inom ekonomi och CODESRIA inom samhällsvetenskaperna. Det svenska stödet har haft avgörande betydelse för båda dessa organisationer, som varit viktiga för forskningsutvecklingen inom sina respektive områden i Afrika. De har haft många problemfyllda perioder och utvärderats flera gånger. Verksamheten har varit svår att mäta, men det ultimata erkännandet fick CODESRIA ganska nyligen då det av en internationell utvärdering rankades som en av världens viktigaste tankesmedjor när det gäller utvecklingsforskning.

The Council for the Development of Social Science Research in Africa (CODESRIA)

CODESRIA headquarterd in Dakar (Senegal), is one of the most important institutions that contribute to knowledge production in Africa – so says the Think Tanks and Civil Societies Program of the University of Pennsylvania (USA) in the recently published 2011 edition of its report ranking think tanks around the world. The study was conducted by over 300 experts from various disciplines, nationalities and continents, involving 6,545 think tanks located in 182 countries through a process that lasted over eight months.

According to the report, CODESRIA is one of the five best think tanks in Africa, and ranked among the top 30 international development think tanks in the world. Also, CODESRIA featured among the think tanks with the best use of the internet or social media to disseminate information and knowledge and engage the public (:<http://www.gotothinkank.com/>).

Sverige har också under 50års-perioden gett stöd till internationell forskning med relevans för utvecklingsstöd och fattigdomsbekämpning. Inom jordbruksområdet har sålunda Sverige gett avsevärt stöd till den internationella jordbruksforskningsorganisationen CGIAR. Denna har haft en avgörande betydelse för den långsiktiga utvecklingen av den gröna revolutionen men också för forskning kring jordbruksutvecklingens andra mekanismer, t.ex. så kallad agroforestry, liksom kopplingen mellan modernt jordbruk och ekosystemens situation. På samma sätt har svenskt stöd till forskning på hälsoområdet varit avgörande i kampen mot malaria, AIDS och andra allvarliga sjukdomar, vilket bland annat lett till utrotandet av den sjukdomsalstrande Guinea masken. Ett exempel på ett mycket långsiktigt och brett bilateralt svenskt stöd är Internationell Science Programme i Uppsala som under nära 50 år har medverkat till uppbyggnad av forskningsmiljöer inom fysik, kemi och matematik i ett stort antal utvecklingsländer – en insats som utvärderats flera gånger och som haft stor betydelse för kompetensutvecklingen på dessa områden i många utvecklingsländer.

ISP - International Science Program, Uppsala universitet

Programmets målsättning är att ge stöd till utvecklingsländer för att förstärka sin inhemska forskningskapacitet inom områdena kemi, fysik och matematik. Stöd lämnas till noggrant utvalda forskningsgrupper i olika utvecklingsländer och till regionala forskningsinstitutioner. Stödet är långsiktigt med syfte att på sikt göra grupper och nätverk självbärande. Stödet anpassas till de speciella förutsättningarna vid varje forskningsgrupp och till behoven av individuella aktiviteter. Stödet möjliggör anskaffning av utrustning och litteratur, samt forskarutbyte och doktorandutbildning enligt sandwichmodellen, dvs. studierna sker omväxlande i hemlandet och vid de svenska universiteten. Samarbetet äger rum mellan en eller flera starka forskarmiljöer i Sverige eller i övriga Europa och i partnerländerna.

Programmet har pågått i 51 år och hela tiden finansierats från den svenska biståndsbudgeten. Det har medverkat till utveckling och förstärkning av forskningsmiljöer inom sina områden i ett flertal utvecklingsländer runt om i världen och har framför allt genom sin långsiktighet fått ett internationellt stort genomslag (<http://www.isp.uu.se/IPPS.html>)

Miljömålet och jämställdhetsmålet

Jag diskuterar uppfyllandet av dessa båda mål tillsammans eftersom metoden att uppnå dessa delvis sammanfaller. Båda områdena handlar om mer än projektgenomförande. Att genomföra ett lyckosamt projekt kan visserligen vara viktigt, men det krävs även förändringar i levnadssätt, attityder och värderingar. Arbetet med miljö och jämställdhet måste därför ses som övergripande arbete och gälla alla sektorer och alla utvecklings-satsningar. Arbetsmetoden som utvecklats för att göra detta har kommit att benämnas ”mainstreaming” och syftar till att såväl miljöfrågor som jämställdhetsfrågor skall tas upp i alla situationer och på alla nivåer. Dialogen mellan parterna blir här av stor vikt. Det gäller att påvisa vikten av att dessa frågor alltid beaktas. Att detta är en grannliga uppgift kan vi se även i Sverige och svårigheterna att bedriva motsvarande arbete här.

Mainstreaming av miljöbiståndet

En SADEV-studie genomfördes 2009 som utgjordes av en större genomgång av litteraturen kring mainstreaming i allmänhet och i synnerhet hur den relateras till miljöbiståndet. Studien har gått igenom både svenska och internationella utvärderingar och drar sina slutsatser från dessa. Det är tydligt att ett antal generella frågor återkommer i de flesta utvärderingar som gjorts av miljöbistånd. Dessa visar på det faktum att miljöfrågan inte prioriteras tillräckligt mycket och snarare behandlas som en egen sektor än en fråga som skall genomsyra alla verksamheter, vilket betyder att mainstreaming inte fungerar tillfredsställande. Tidigare utvärderingar har även pekat på att miljöbiståndet och miljöarbete i allmänhet också lider av brist på förståelse av hur miljöfrågorna relaterar till fattigdomsbekämpning. Trots att miljöfrågorna prioriteras på policynivå sägs det alltså mycket litet om hur dessa relaterar till fattigdomsbekämpning i allmänhet. SADEV studien innehåller dock även en intervjustudie och den visar att förståelsen för hur miljöfrågor relaterar till fattigdomsbekämpning är relativt god inom Sida och man bör därför söka anledningarna till mainstreamingens misslyckande på annat håll (SADEV 2009).

Det finns många exempel på lyckosamma projekt på dessa två områden. Några av dem illustreras i boxarna nedan. Frågan om man uppnått verkligt långsiktig effekt med hjälp av enskilda projekt, om än så lyckade, har dock ifrågasatts. Om man mer övergripande ser på hur dessa båda mål uppfyllts i våra partnerländer varierar resultatet. Det är emellertid ingen tvekan om frågornas betydelse har ökat i de flesta länderna. På miljösidan inser många länder att de måste agera för att motverka klimatkrisens negativa effekter på miljön. Detta finns väl dokumenterat bland annat i FN-kommissionens rapport "Closing the Gap" från 2009 i vilken Sverige var mycket aktiv. Nedan följer några exempel på stöd till miljöarbetet i partnerländerna.

I **Vietnam** har ett långsiktigt stöd lämnats till fördjupad kunskap, stärkt institutionell utveckling och förbättrad lagstiftning på miljöområdet. Detta har lett till en klart ökad medvetenhet i miljöfrågor och till en nymiljölagstiftning.

Mekongkommissionen

Denna kommission har under ett flertal år stötts i syfte att skapa en av medlemsländerna accepterad konsultationsmekanism. Denna kommer nu väl till pass i de mycket svåra förhandlingar som pågår för att utnyttja Mekongflodens kapacitet för både elförsörjning och bevattnings. Sverige har också stött upprättande av gränsöverskridande flodkommissioner för ett antal afrikanska floder, bland annat Nilen, Zambezi och Okavangofloden. Därmed uppnås åtminstone tre syften: Ett rationellare utnyttjande av den ekonomiska resurs floderna utgör; en mera miljövänlig användning av flodvattnet; och minskade risker för konflikter kring användningen av floderna.

Markvårdsprogrammet i Kenya

I Kenya har sedan 1970-talet ett långsiktigt arbete pågått både i projektform och mer övergripande för att skapa miljömedvetande och en bärkraftig utveckling i landet som målsättning. Detta har gällt såväl jordbruk som skogsbruk och samspelet dem emellan. Egentligen började markvårdsprogrammet som en motreaktion till ett förslag från FAO i början av 70-talet att med ett tekniskt ganska avancerat program försöka få bukt med den ökande markerosionen i de kenyanska högländerna. Indikationen om att något behövde göras kom, märkligt nog, från turistindustrin längs kusten. Problemet med markvård var att britterna under kolonialtiden hade använt tvångsarbete för arbetet. Detta avskyddes av afrikanerna och de kenyanska politikerna hade lovat att sådant arbete skulle upphöra när Kenya blev självständigt.

Försöksområden inrättades i olika delar av landet som sedan gav erfarenheter till ett utvidgat arbete. En viktig insikt blev snabbt att själva markvårdsarbetet, främst terrassering och ravinkontroll, bara var några av de insatser som småbönderna längs sluttningarna hade behov av. Det verkligt grundläggande behovet var utbildning. Det gällde att få småbönderna, kvinnor som män, att förstå vikten av det här arbetet. Det behövdes också ekonomiska incitament, i det här fallet ökad produktivitet i lantbruket och därmed möjligheter till ökade inkomster. Miljöaspekterna var viktiga men tonades ner i själva diskussionen och argumentationen. Dessa kunde vara olika beroende på olika ekologiska förutsättningar.

Det kom således att handla om att få till stånd en bättre driftsekonomi och där miljövinster delvis kom som något man fick på köpet.

Flera intressanta resultat kunde noteras. Behovet av att plantera fodergräs på terrasskanterna ledde till att bönder kunde börja hålla sig med en eller flera kor, fruktträden som skulle stabilisera terrasserna kunde ge extra inkomster och nödvändigheten av att genomföra markvårdsarbetet gemensamt skapade en bättre grund för annan samverkan i form av olika kooperativa insatser. Särskild uppmärksamhet gavs till kvinnor så att de skulle kunna delta i markvårdskurserna genom att hålla dem i närheten av de egna gårdarna. Genom en medveten satsning från de programansvariga blev också ovanligt många kvinnor rådgivare. På så sätt blev verksamheten ett bra exempel på hur fokus utan större åthävor kan läggas både på kvinnors roll och på jämställdhet bara de rätta insikterna finns hos de ansvariga för verksamheten.

Arbetet uppmärksammades alltmer politiskt och det blev möjligt för presidenten och hans ministrar att ta upp den viktiga frågan om markvård i olika tal. Verksamheten spreds efter hand till alla distrikt i landet. Programmet blev också utgångspunkt för ett nytt samarbetsprojekt mellan Sverige och Kenya på jordbruksområdet.

Besökare från grannländerna kom för att studera verksamheten. För svensk del fanns särskilda skäl till intresse och kontakter då flera av de ledande tjänstemännen i bl.a. Etiopien, Tanzania, Zambia utbildats i Sverige inom markvårdsområdet, vilket gett naturliga fortlöpande kontakter. Detta ledde till att en regional verksamhet inleddes, Regional Soil Conservation Unit (RSCU) och senare Regional Land Management Unit (RELMA), som framgångsrikt kom att utveckla och sprida erfarenheterna från Kenya. (Inge Gerremo)

Även på jämställdhetssidan ökar medvetandet. I många länder ökar t.ex. kvinnornas deltagande i politiken, med Rwanda som bästa exemplet med idag mer än 50 procent kvinnorepresentation i parlamentet (Kayumba, 2010). Kvinnornas betydelse för jordbruksutveckling har också kommit alltmer i fokus.

Resultat i jämställdhetsarbetet i Kenya

Sverige har sedan 1970-talet stött lokala organisationer i Kenya som arbetar för bättre förhållanden för kvinnor. Efter FN:s kvinnokonferens 1985 i Nairobi fick arbetet för detta ökad prioritet och många organisationer fick en tydligare politisk inriktning med ett tydligare rättighetsperspektiv.

Stödet har sedan dess handlat om att stärka kvinnors organisering, öka medvetenhet om mänskliga rättigheter för kvinnor bland allmänheten och särskilt på landsbygden, öka tillgången till barfotajurister på landsbygden och öka tillgången till rättshjälp. Under 00-talets har det varit möjligt att ge ökat stöd till kvinnors ledarskapsutveckling för politiker och kvinnor inom statsförvaltningen, deras påverkansarbete på bynivå och arbetet med framtagande av en ny grundlag och policy - och lagförändring. Nuvarande stöd till genomförande av den nya grundlagen, som röstades fram i en folkomröstning 2010, förväntas bidra till en minskning av diskriminerande strukturer och ett minskat institutionaliserat utanförskap i politiken och på ledande positioner på nationell och decentraliserad nivå.

Svenskt stöd har varit brett och periodvis gått till mer än 100 organisationer på en gång. Det har bidragit till ökad kapacitet och strategiska aktiviteter som bland annat har lett till

att den nya grundlagen förstärker kvinnors rättigheter. Stödet har inriktats på kvinnors rättigheter har varit och är långsiktigt. När den politiska viljan för jämställdhet var mycket låg under 1980 och 1990- talen var stödet fokuserat på ökad medvetenhet och rättvisa på bynivå och samarbete med reformivrare inom olika statliga institutioner. När det demokratiska utrymmet ökade så ökade också möjligheten till policy dialog, förändrad lagstiftning och arbete med strukturella hinder och underliggande orsaker till bristande jämställdhet. Under 00-talets senare hälft har kvinnorörelsen fått fler män som på bynivå och på nationell nivå driver kvinnors rättigheter. Andelen kvinnor som ställer upp i val och som valts in i parlamentet har ökat markant under samma period.

Inom ramen för stödet till övergripande gemensam givardialog om resultat och i stödet till reformer av statsförvaltning, jordbruks rådgivning, reformer av vattensektorn urban utveckling, socialförsäkrings- och landreformer samt förnyat arbete kring rättsreformer har jämställdhetsarbete fått ökat genomslag. Sverige har bidragit till att skapa plattformar för dialog mellan staten och det civila samhället kring rättighetsperspektiv, inklusive kvinnors rättigheter. Detta har lett till nya riktlinjer för jämställdhet inom olika sektorer, fler kvinnor på ledande positioner, fler kvinnor i strategiska utbildningar samt bättre uppföljning som analyserar resultaten för både kvinnor och män. Uppföljningar visar ett ökat antal kvinnor, mer än 20 procent, som leder företag som arbetar med underhåll och reparationer av landbygdsvägar i Nyanzaprovinzen, ökad andel kvinnor i de intressegrupper, som finns i hela landet för ökad produktion och marknadsföring av diversifierade jordbruksprodukter, (från 6 procent 2006 till 45 procent 2010), och till större andel kvinnor i bygrupper som planerar för och följer upp vattenanläggningar (Kenya 2003-2112).

Shiksha Karmi-projektet i Rajasthan, Indien

Projektet initierades 1987 av NGO-aktivister tillsammans med statliga representanter i Rajasthan som en reaktion på den urusla situationen i många byskolor i delstaten. Skolan fungerade helt enkelt inte i ett stort antal byar, framför allt när det gäller flickorna. Även om det fanns en skola finns ingen lärare eller något stöd system. Bara hälften av barnen mellan 6 och 11 år gick i skola och bortfallet var så stort som 55 procent. Läskunnigheten var 55 procent för män och 20 procent för kvinnor. Projektet angrep framför allt tre av orsakerna till det svåra läget, frånvarande lärare, diskriminering av flickor och ett korrupt utbildningssystem. Man valde personer från byn, oftast kvinnor, som fick en snabbutbildning och som placerades i avlägsna byar. De skulle fungera som barfotalärare med stöd från en särskilt skapad enhet. Modellen utvecklades i en dialog mellan aktivister i lokala organisationer och några radikala tjänstemän. År 2001 hade man kommit igång i 2 700 byar och fått med 200 000 elever. Projektet mötte stora problem som finns väl dokumenterade, framför allt när det gällde krav på de attitydförändringar som ställdes för att nå framgång. Projektet anses ändå vara en av de mest lyckade satsningarna på jämställdhet i Indiens skolsystem och följdes av ett nationellt program som plockade upp erfarenheterna från just detta projekt. Sverige var den enda externa finansiären (Winblad 2003).

Stöd till jämställdhetsarbetet i Nicaragua

Redan på 1980-talet beslöts att jämställdhet skulle vara en integrerad del i allt bistånd till Nicaragua. Parallellt härmed utvecklades ett stöd till insatser direkt inriktade på jämställdhet och kvinnors rättigheter. Huvuddelen av detta skedde i form av samarbete mellan svenska enskilda organisationer och det stadigt ökande antalet kvinnoorganisationer i Nicaragua. Med detta dubbla angreppssätt kom jämställdhet och kvinnors rättigheter att över åren prägla det svenska samarbetet med Nicaragua – den svenska rösten i dessa frågor blev stark och väl hörd. För den nicaraguanska kvinnorörelsen som verkade i ett extremt mansdominerat samhälle blev det vidsträckta svenska stödet av vital betydelse. Sexuell och reproduktiv hälsa blev en profilfråga, och kunde drivas inom ramen för ett stöd till hälsosektorn. Inom ett över åren mycket framgångsrikt samarbete mellan den svenska och nicaraguanska polisen byggdes ett vidsträckt nät av särskilda mottagningar för miss-handlade kvinnor upp. De påtagliga framsteg som under åren gjorts har dessvärre under senare år delvis vittrat sönder. För några år sedan antogs i Nicaragua, under tillskyndan av katolska kyrkan, en av världens strängaste lagar mot aborter. De krafter som Sverige stött genom åren kämpar fortsatt på denna och andra fronter för att försvara de landvinningar som gjorts. (Eivor Halkjaer)

Arbete med miljö såväl som utjämning innebär till stor del att förändra attityder. Att mäta resultat av attitydförändringar är svårare än på något annat område. Detta har påvisats i flera utvärderingar. SADEV:s genomgång från 2009 av hittills gjorda utvärderingar av ”mainstreaming” inom biståndet fann att alla rapporter och utvärderingar hade samma slutsats: det är svårt att arbeta genom attitydförändring och resultaten är svåra att mäta (SADEV 2009).

För att uppnå resultat är långsiktighet, enträgenhet och förmåga till skicklig dialog hos givaren av största vikt. Jag tror att Sveriges insats framför allt på jämställdhetsområdet – där endast ett fåtal givare är aktiva – har varit mycket viktig. Sverige är välkänt för att driva just denna fråga och aktivister från olika delar av världen vänder sig därför gärna till Sverige för råd och stöd. På miljöområdet finns fler aktörer och Sveriges roll är där inte lika påtaglig. Dock har Sverige genom åren varit drivande även här, bland annat genom att finansiera flera av de stora rapporter som tagits fram på klimatområdet (jfr Kommissionsrapporten Resilient People, Resilient Planet: A Future Worth Choosing, 2012). Inom vissa miljöområden, exempelvis offentlig organisation av kemikaliefrågor (Kemikalieinspektionen) är Sverige världsledande.

Det övergripande fattigdomsmålet

Som redan nämnts har fattigdomsbekämpning varit det övergripande målet för svenskt bistånd alltsedan Prop. 100. Målet beskrivs något olika i de fyra biståndspropositionerna som styr det svenska biståndet sedan starten. Andemeningen i den första och i den nu gällande formuleringen är i stort sätt densamma, men förskjutningen i målformuleringen återspeglar en viktig förändring i biståndstänkandet. Prop. 100 säger att ”målet för biståndsgivningen” är att höja de fattiga folkens levnadsnivå. Formuleringen från 2003 innebär att ansvaret tydligare läggs på aktörerna i samarbetslandet och baseras på insikten att biståndet bara kan bidra till förändringar (Odén och Stålgren 2011 sid 15).

De sex undermål som efterhand togs fram och som diskuterats ovan var tänkta som byggstenar för att nå huvudmålsättningen. Alla skulle på sitt sätt skapa förutsättning för och medverka till att fattigdomen bekämpades i respektive land.

Omfattande arbete har genomförts under årens lopp för att operationalisera målet om fattigdomsbekämpning. I rapporten *Perspektiv på fattigdomen* särskiljer Sida fyra olika slag av insatser. Den första som ger en direkt effekt, är vanligtvis i form av projekt och sektorstöd, direkt riktade till de fattiga. Den andra typen är projekt som inkluderar fattiga människor utan att dessa är den enda målgruppen för stödet. Den tredje sorten är ett indirekt stöd genom stöd till reformering av institutioner och policyutveckling. Den fjärde sortens insats kan vara stöd till nationella program som stimulerar tillväxt och sysselsättning, som i sin tur bidrar till fattigdomsbekämpning. Dessa exempel visar komplexiteten i begreppet fattigdomsbekämpning och på svårigheten att mäta resultat och utfall beträffande detta mål (Sida 2002).

Den multidimensionella fattigdomsbekämpningen omfattar sålunda alltifrån bidrag till arbetet för mänskliga rättigheter inklusive kvinnors och barns rättigheter, social utveckling genom tillgång till utbildning och hälsa men också social trygghet och skydd, institutionsutveckling, sysselsättningskapande insatser, ökade inkomster, ökad export, människors stärkta identitet, samverkan mellan stat och civilsamhälle vid samhälls- och statsbyggande och slutligen även reformering av rättsväsendet.

Här bör även stöd som lämnas i samband med natur- och humanitära katastrofer räknas in. Människor är sällan så utsatta som när en naturkatastrof slår till eller en konflikt pågår. En stor del av det svenska biståndet har använts för att lindra effekterna av katastrofer och hjälpa människor i nöd, vissa år upp till en tredjedel av det bilaterala biståndet. Här finns en internationell lagstiftning som utgår från det humanitära imperativet att varje land måste ansvara för människor i nöd inom sina gränser, men om något land inte kan eller vill göra detta faller det på det internationella samfundet att ingripa.

Som visats ovan kan vi peka på en hel del resultat av 50 års bistånd. Har också fattigdomen i världen i allmänhet och i de fattigaste länderna i synnerhet minskats och kan man påvisa vilken effekt just biståndet haft?

Först måste konstateras något som gång på gång framkommit under genomgången av de underliggande målen: någon direkt och enkel relation mellan uppnåendet av de sex undermålen och fattigdomsbekämpning finns inte. Goda resultat vad gäller de underliggande målen är nödvändiga men långt ifrån tillräckliga för att fattigdomen skall minska. Tydligast syns detta vad gäller tillväxtmålet. Hög tillväxt som just nu råder i många afrikanska länder leder till fattigdomsminskning endast om andra åtgärder genomförs samtidigt. Vilka som får del av tillväxten skiljer sig kraftigt mellan t.ex. Angola utan och Rwanda med en aktiv fördelningspolitik idag. Ökad fokus på fördelning har ofta inneburit ökade resurser till hälso- och utbildningssektorn.

Det samma gäller även de andra målen. En del forskning som gjorts kring relationen mellan demokrati och utveckling pekar till och med på ett negativt samband (se boxen ovan under demokratimålet om demokratins omstridda effekter som sammanfattar mångårig forskning vid Göteborgs universitet, Rothstein, 2012 och Persson & Sjöstedt, 2010). Demokrati är bästa formen för fördelning men det förutsätter ett fungerande parlament, pressfrihet, ett vitalt civilt samhälle och att korrupktion bestraffas hårdare. Annan forskning pekar på ett liknande förhållande vad gäller kopplingen mellan oberoendemålet och utveckling respektive fattigdomsbekämpning (Melber, 2003).

Fattigdomsbegreppet är multidimensionellt och vid utvärdering av om man uppnått goda resultat måste detta tas i beaktande. Det finns inget enkelt sätt att mäta resultat här. På projektnivå finns åtskilliga exempel på väl genomförda insatser med goda kortsiktiga resultat. Men för att verkligen leda till en varaktig förändring krävs mer än så. Ett instrument som utvecklats för att på ett mer övergripande sätt utvärdera hur väl man lyckas med fattigdomsbekämpning är nationella hushållsbudgetundersökningar. Dessa

genomförs numera regelbundet i flertalet av våra partnerländer. Att göra en bedömning över 50 år är problematisk eftersom man inte har gjort jämförbara studier under hela tiden. Dessutom fick den ekonomiska kris som under 80- och 90-talen drabbade framför allt de fattigaste länderna i Afrika så starkt genomslag på de fattiga i dessa länder att all den uppgång man sett under 60- och 70-talen till stor del raserades.

“While rapid growth is creating an emerging middle class, only 4 per cent of Africans have an income in excess of \$10 a day. Almost half of all Africans, 386 million people, still live below the \$1.25 a day poverty line. Another 30 per cent – 246 million people – live in the poverty grey area, on between \$1.25 and \$2.50 a day. Nevertheless Africa has begun to turn a corner in terms of poverty. For the first time in over a generation, the number of people living in poverty has fallen. Fewer children are dying before their fifth birthday and more are getting into school. But while countries across Africa are becoming richer whole sections of society have been left behind. African wealth disparities are amongst the biggest in the world and unequal access to health, education, water and sanitation is reinforcing wider inequalities.” (Africa Progress Report 2012).

Om man försöker att sammanfatta utvecklingen så är det otvetydigt att vissa länder inte bara vuxit mycket snabbt utan att detta också lett till att en ökande del av befolkningen blivit delaktiga i denna utveckling och fått det bättre. Detta gäller återigen främst Latinamerika och Asien och några länder i Afrika (Botswana, Mauritius). Men även i de övriga länderna har en förbättring skett. Millenniemålen som valts ut för att operationalisera fattigdomsbekämpningen under de senaste femton åren har inspirerat de flesta länderna att satsa på utveckling av områden som skall dra in alltfler i utvecklingen. Även om dessa mål inte kommer att uppnås inom den tidsram som satts, dvs. 2015, visar dock de uppföljningar som gjorts på goda resultat. Om man undantar länder i konflikt, går flera barn i välpresterande skolor, färre mödrar dör i samband med förlossningar, barnadödligheten har minskats avsevärt och färre människor lever under extrem fattigdom och hunger. Trots den pågående ekonomiska krisen i västvärlden tror man att målet att halvera fattigdomen på global nivå kommer att uppnås.

Millenniemålen

- att halvera fattigdomen och hunger till 2015
- att uppnå utbildning för alla till 2015
- att jämställdheten skall öka och kvinnors ställning stärkas
- att minska barnadödligheten med två tredjedelar till 2015
- att mödradödligheten skall minska med tre fjärdedelar till 2015
- att stoppa spridningen av HIV/AIDS, malaria och andra sjukdomar till 2015
- att säkerställa en miljömässigt hållbar utveckling
- att utveckla ett globalt partnerskap för utveckling

Dessa fakta bekräftas och understryks i Hans Roslings långsiktiga statistiska serier. Han pekar på remarkabla förbättringar på sådana områden som just barnadödlighet och den genomsnittliga livslängden. Det unika med Roslings arbete är långsiktigheten i mätning av resultat och att han jämför med i vilken takt de rika länderna som Sverige utvecklades. Se till exempel nedan min sammanfattning av en presskommuniké från Rosling/Gapminder. Från Gapminder kan man välja flera serier som bekräftar bilden av en avsevärd utveckling under de 50 år vi diskuterar här. Jag har valt den mest spektakulära nämligen barnadödligheten.

Barnadödligheten 1970-2010 – mätt i hur många barn per 1000 som dör före 5 års ålder

Land	1970	1990	2000	2010
Kina	110	48	33	18
Bangladesh	234	143	86	48
Indien	188	115	86	63
Sri Lanka	75	32	23	17
Vietnam	73	51	35	23
Laos	214	145	88	54
Kambodja	–	121	103	51
Afghanistan	317	209	151	149
Bolivia	225	121	82	54
Botswana	127	59	96	48
Etiopien	247	184	141	106
Kenya	151	99	111	85
Sydafrika	–	60	78	57
Tanzania	208	155	130	76
Mali	371	2155	130	76
Moçambique	281	219	177	135
Rwanda	213	163	177	91
Uganda	193	175	144	99
Zambia	179	183	157	111
Zimbabwe	120	78	115	80

Källa: Gapminder: <http://www.gapminder.org>

Tanzania: Barndödligheten faller snabbt!

FN har just publicerat nya beräkningar för barnadödligheten i alla länder i världen för år 2012. Det är väl gjorda beräkningar och är goda nyheter. Barnadödligheten beräknat i antal döda under fem år av 1000 födselar har i Tanzania sjunkit från 155 år 1990 (motsvarande vad Sverige hade 1886) till 76 år 2010 (samma antal som Sverige hade år 1928). Detta innebär att Tanzania på 20 år lyckades med vad vi i Sverige behövde 42 år för att uppnå, dvs. dubbelt så snabbt som Sverige. Det pekar på att Tanzania kommer i kapp oss så småningom. Tanzanias genomsnittliga minskning av barnadödligheten var 4,3 procent per år. Det är denna hastighet som betyder något. Tanzania skall gratuleras för detta resultat och likaså de som stött Tanzania i arbetet att minska barnadödligheten

Hans Rosling, 17 september 2011.

http://www.unicef.org/media/files/Child_Mortality_Report_2011_Final.pdf

Förutom till Rosling/Gapminder kan man även hänvisa till UNDP/HDR 2011. Det kanske mest avancerade försöket att mäta resultatet av ett lands ansträngningar att fördela tillväxten och bekämpa fattigdomen är UNDP:s utveckling av ett Human Development Index (HDI) som kombinerar den ekonomiska tillväxten med sociala indikatorer. I UNDP:s årliga Human Development Report finns en tabell (UNDP/HDR 2011, Tabell 2), som beräknar den årliga tillväxten i HDI per land och decennium de senaste 30 åren. Man kan ha metodmässiga invändningar mot denna typ av jämförelser, och än mer när man gör beräkningar och sammanställningar över så långa perioder, men UNDP har ändå gjort ett heroiskt försök att beräkna den långsiktiga utvecklingen av detta multidimensionella välfärdsåtgång.

Tas Kina som referens ser man där en HDI-förbättring på i genomsnitt 1,73 procent per år under trettioårsperioden 1980-2011, 1,62 procent under 20-årsperioden 1990-2011 och 1,43 procent under den senaste tioårsperioden fram till 2011. Det innebär att HDI-förbättringen varit väsentlig under hela perioden och allra snabbast under 1980-talet. I tabellen jämförs dessa siffror med ett antal länder som Sverige haft långvarigt utvecklingsarbete med.

Förändringar i HDI 1980-2011 – genomsnittlig årlig tillväxt (%)

<i>Land</i>	<i>1980-2011</i>	<i>1990-2011</i>	<i>2000-2011</i>
Kina	1,73	1,62	1,43
Bangladesh	1,63	1,69	1,55
Indien	1,51	1,38	1,56
Sri Lanka	0,80	0,81	0,80
Vietnam	-	1,50	1,06
Laos	-	1,59	1,44
Kambodja	-	-	1,62
Afghanistan	2,28	2,32	5,10
Bolivia	0,87	0,81	0,73
Nicaragua	0,83	1,05	0,92
Botswana	1,14	0,31	0,71
Etiopien	-	-	2,57
Kenya	0,62	0,52	1,27
Sydafrika	0,30	0,03	0,05
Tanzania	-	1,35	2,27
Mali	2,37	2,74	2,47
Moçambique	-	2,28	2,49
Rwanda	1,44	2,97	2,92
Uganda	-	1,93	1,65
Zambia	0,23	0,42	1,37
Zimbabwe	0,09	-0,58	0,11

Källa: Human Development Report 2011, table 2 (sid. 132-134)

Delvis förklaras de ofta förvånansvärt goda siffrorna av den låga utgångspunkten i de fattigare länderna, men det var ju också utgångspunkten och huvudmålet för det svenska biståndet: att höja de fattiga folkens levnadsnivå. Och så har uppenbarligen skett i snabb takt i många av våra samarbetsländer.

Sammanfattning och slutsatser

Jag har i genomgången ovan försökt visa hur väl de svenska biståndsmålen från 1962 och framåt har uppfyllts. Många samarbetsländer har gått från att vara låginkomstland till medelinkomstland, andra är en god bit på väg, medan andra (främst länder som genomgått konflikt) endast genomgått en långsam utveckling. På samma sätt har de övriga biståndsmålen med stor variation från land till land visat på en klart positiv utveckling. På ett antal områden framför allt vad gäller förbättrad hälsa och livslängd samt läskunnighet, är det få länder som inte har haft en positiv utveckling även om mycket ännu återstår.

Detta innebär inte att det svenska biståndet har varit avgörande, men som en del av det samlade internationella biståndet har Sverige bidragit till denna utveckling. Biståndet måste samverka med många andra faktorer. Många studier har gjorts om vad som betyder mest för att ett land ska komma in i den fas som leder till långsiktig bärkraftig utveckling. Är det tillväxt, privatsektorutveckling, handel, demokrati, gott ledarskap, jämställdhet, utbildningsnivå eller något annat eller en kombination av alla dessa faktorer? Hur kombinationen ser ut måste med all säkerhet variera från land till land, något som logiskt följer av en multidimensionell fattigdomsdefinition, vilket inbegriper många olika faktorer i begreppet ”levnadsnivå”. Några absoluta slutsatser har dock inte kunnat dras från dessa studier.

Om det är svårt att avgöra om och hur bistånd i allmänhet medverkar till utveckling, blir det på projektnivån ännu svårare att se sambandet mellan en biståndsstödd insats och dess resultat på utvecklingen i stort. Och än svårare blir det att mäta om just de svenska insatserna bland många andra i en sektor eller ett program lett till bärkraftig utveckling.

Jag har därför genomgående hävdade vikten av att bedöma det övergripande resultatet vad gäller ett lands utveckling. Har tillväxt under den långa period jag studerat skett, har den demokratiska processen på lång sikt gett resultat i form av förbättrad demokrati och har de mänskliga rättigheterna stärkts och jämlikheten förbättrats? Finns det en vilja och förståelse för att värna miljön och framför allt kan vi se förbättringar när det gäller de fattigas situation.

Jag tolkar också de förväntningar som kommer till uttryck i Prop. 100, i den offentliga utredning som föregick denna och i de efterföljande biståndspropositionerna, att det är just dessa långsiktiga förändringar man åsyftade baserade på solidaritet och den betoning man gav tanken på hjälp till självhjälp.

Man får dock inte underskatta värdet av goda resultat på lokalplanet, dvs. på mikronivå. Sverige är ett litet land. Det måste ändå anses vara värdefullt om våra ansträngningar leder till att ett stort antal människor på lokalplanet i olika länder får det bättre, även om det inte påverkar hela världen. Också i Sverige har små förändringar i städer och byar tillsammans skapat de långsiktiga förutsättningarna för bestående samhällsförändringar och för en höjd levnadsstandard.

En annan dimension som inte får underskattas är Sveriges roll i ett större sammanhang, dels normskapande, dels operativt i t.ex. DAC, FN, Världsbanken och internationella enskilda organisationer. Mellan 30 till 60 procent av biståndet har kanaliseras genom multilaterala organisationer som Världsbanken och FN. Detta har betytt mycket och genererat resultat i påverkan och samverkan med andra och utgör en viktig del av ett globalt ansvarstagande. Här kan nämnas allt från miljökonferensinitiativ i Stockholm 1972 till barnkonventionen 1990, och även globala överenskommelser som Parisdeklarationen 2005. Detta är bara tre av många initiativ/processer där Sverige spelat en ledande och pådrivande roll.

Påverkansarbete inom det multilaterala biståndet

En stor andel – 30 till 60 procent – av det svenska biståndet har gått genom det multilaterala systemet, dvs. FN, Världsbanken, de regionala utvecklingsbankerna m fl. Detta system svarar för en stor del av den globala operativa biståndsverksamheten både när det gäller humanitärt bistånd (WFP, UNHCR, UNICEF, m fl.) och långsiktigt utvecklingsbistånd (Världsbanken och de regionala utvecklingsbankerna, UNDP, UNICEF, IFAD m fl.). Detta system har även varit fora för diskussion och beslut om den "normativa agendan", dvs. vilka mål, principer och prioriteringar som skall gälla för biståndet. Mest kända är kanske millenniemålen (MDGs) från år 2000, som i stor utsträckning härleds ur beslut fattade vid de stora FN konferenserna under 1990-talet (framför allt de om utbildning i Jomtien -90, hållbar utveckling i Rio -92, befolkning i Kairo -94, kvinnor i Beijing -95 och sociala toppmötet i Köpenhamn -95). Sverige – ofta tillsammans med likasinnade länder – har spelat en framträdande och viktig roll i utvecklingen av FN:s normativa agenda. Allt från det svenska förslaget, enhälligt antaget 1968 av FN:s generalförsamling, att arrangera den första miljökonferensen i Stockholm 1972 till initiativet till barn toppmötet 1990, som bidrog till att barnkonventionen blev den FN-konvention som fått flest antalet signatärländer.

I Sverige etablerades tidigt en tradition att ambitiöst bereda de svenska ståndpunkterna till dessa världskonferenser. Vanligtvis tillsatte regeringen en svensk nationalkommitté några år före konferensen med representanter för riksdag, departement, myndigheter, forskarsamhället, näringslivet och det civila samhället. Syftet var flerfaldigt. Att bereda de svenska ståndpunkterna, förankra dessa brett i det svenska samhället samt att driva opinion internationellt för dessa. Arbete bedrevs såväl inom de officiella förberedande förhandlingskonferenserna som inom andra informella förberedelsefora, ofta anordnade av enskilda organisationer. Sverige har i flera av dessa fora fått ett betydande genomslag genom ett tidigt, ambitiöst och brett förberedelsearbete samt ett aktivt agerande i de förhandlingsfora som arbetat fram deklARATIONER och handlingsprogram. Sverige har fått särskilt genomslag inom bl.a. områdena miljö/hållbar utveckling och det sociala området. Att tillsammans med likasinnade länder driva opinion, bygga allianser och förhandla fram normativa dokument (deklARATIONER, riktlinjer och bindande konventioner) som sedan ger den legitima grunden för FN:s medlemsländers agerande – enskilt och gemensamt – är ofta ett effektivt sätt att nå framgång och få genomslag för nya idéer. Prioriteringen av miljö- och hållbarhetsfrågor med början i Stockholmskonferensen 1972, sociala frågor (barnens rättigheter, kvinnors sexuella och reproduktiva rättigheter, befolkningsfrågan m.m.) under 80- och 90-talen är bara några exempel där ett aktivt och brett svenskt agerande – i formella förhandlingsprocesser och i allmän opinionsbildning – spelat stor roll för utformningen av de slutgiltiga rekommendationerna och åtagandena. På detta sätt har Sverige i många fall fått ett inflytande som vida överstiger den storlek och de resurser som Sverige representerar (SOU 2001:48). (Lennart Båge)

När man talar om effekterna av femtio år av bistånd får man inte heller glömma de indirekta effekter som erhållits av detta stöd. Sveriges engagemang i världen har ökat betydligt som en följd av biståndet. De tiotusentals svenskar som varit engagerade i biståndet har också tagit med sig hem inte bara en helt ny bild av världen utan också nya synsätt som berikat dem och deras arbeten i framtiden. Inför arbetet med en ny Afrikapolitik i mitten av 1990-talet togs det fram ett antal studier över just detta fenomen. Fram till dess hade mer än 50 000 svenskar levt och verkat i Afrika som en följd av biståndet och många av dessa har vittnat om den betydelse som detta arbete och vistelse haft för deras fortsatta liv och arbete i Sverige och därmed även för det svenska samhället (Övergaard, 1998).

REFERENSER

- Billing, Annika och Catarina Carlsson, 2009. Kibaha Education Centre – a Sustainable Development Cooperation Project? University of Gothenburg
- Cassen, R. and Associates, 1986 and 1994. Does Aid Work? Report on an Intergovernmental Task Force. Oxford
- Commission on Climate Change and Development, 2009. Closing the Gap. UN
- Commission on Sustainability, 2012, Resilient People, Resilient Planet: A Future Worth Choosing, UN
- Danielson, Anders and Lennart Wohlgemuth, 2005. Swedish Development Co-operation in Perspective” in Perspectives on European Development Co-operation. Policy and Performance of Individual Donor Countries and the EU. Olav Stokke, Paul Hoebink (Eds.), Catholic University of Nijmegen
- De Kemp, Antonie, Jörg Faus and Stefan Leiderer, 2011. Between high expectation and reality: An evaluation of budget support in Zambia. <http://www.oecd.org/dataoecd/25/31/49210553.pdf>
- Education for all (EFA). 2002-2012. Global Monitoring Report. UNESCO, Paris
- Ewald , Jonas, 2011. Challenges for the democratisation process in Tanzania. Moving towards consolidation 50 years after independence? Göteborg: Peace and Development Studies. School of Global Studies. University of Gothenburg.
- Friis, Bachand Carsten ,Thorsten Borring Olesen, Jan Pedersen Christian, Due-Nielsen and Nikolaj Petersen , 2008. Idealer og realiteter – Dansk udviklingspolitik historie 1945-2005
- IDD and Associates, 2006, Joint Evaluation of General Budget Support 1994-2004, International Development Department, University of Birmingham.
- Kayumba, C. 2010. Threatening & appropriate bodies in nation-building paths to world’s first female parliamentary majority in post-genocide Rwanda. (Diss Göteborg Göteborgs universitet, 2010), University of Gothenburg,, Gothenburg. Retrieved from <http://hdl.handle.net/2077/22216>
- Lawson, Andrew, 2012. Evaluation of Public Financial Management Reform, Burkina Faso, Ghana and Malawi 2001-2010. Final synthesis report, Sida joint evaluation 2012:7
- Lister, Stephen; Batley, Richard; Cumbi, Amelia; Warren-Rodriguez, Alex, 2011. Evaluation of the Irish Country Strategy 2007-2010
- McGillivray, M, David Carpenter and Stewart Norup, 2012. Evaluation study of Long-Term Development Co-operation between Sweden and Respectively Sri Lanka, Laos and Vietnam. Sida Evaluation 2012:1, 2012:2, and 2012:3, Stockholm
- Melber, Henning (ed.), 2003. Limits to Liberation in Southern Africa. The unfinished business of democratic consolidation. Cape Town: HSRC Press.
- Nyerere, J. 1967. Freedom and unity = Uhuru na umoja: a selection from writings and speeches 1952-65. London: Oxford U.P.
- Odén, B. 2006. Biståndets idéhistoria. Från Marshallhjälp till millenniemål. Studentlitteratur.
- Odén, B. & P. Stålgren 2011. Sverige och internationellt utvecklingssamarbete i Brommesson. D & A-M. Ekengren. Sverige i världen. Gleerups.
- Oden, Bertil och Lennart Wohlgemuth, Perspectives No 1, 2007 och uppdaterat Nr 22, 2011, Svensk biståndspolitik i ett internationellt perspektiv, Göteborgs Universitet.
- Oden, Bertil och Lennart Wohlgemuth, Perspectives No 16, 2011. Where is the Paris Agenda Heading, Göteborgs Universitet.

- OECD/DAC, 2007. Pro-poor growth
- Olsson, Jan och Lennart Wohlgemuth, 2003. Dialogue in Pursuit of Development, EGDI 2003:2, Stockholm
- Persson, Anna & Sjöstedt, Martin. 2010. Den svaga staten: Demokrati och förvaltning i utvecklingsländer i B. Rothstein (red.) Politik som organisation. Stockholm: SNS Förlag
- Proposition 1962:100 angående svenskt utvecklingsbistånd.
- Proposition 1968:101 angående långtidsplan för det statliga utvecklingsbiståndet m.m.
- Proposition 1977/78:135 om riktlinjer för internationellt utvecklingssamarbete m.m.
- Proposition 2002/03:122. Gemensamt ansvar. Sveriges politik för global utveckling.
- Rothstein, Bo. 2012. The Quality of Government. Chicago: Chicago University Press.
- Riksdagen, 1968. Utlåtande från riksdagens statsutskott (1969:82). Stockholm
- Riksrevisionsverket (1974). Analys av SIDA – revisionsrapport. Stockholm.
- Sellström, T., 1999. Sweden and National Liberation in Southern Africa. Volume I. Uppsala: The Nordic Africa Institute
- Sellström, T., 2002. Sweden and National Liberation in Southern Africa. Volume II. Uppsala: The Nordic Africa Institute
- SADEV, 2010. Party Cooperation in a Results Perspective, Evaluation of the Support to Democracy through Party Affiliated Organisations (PAOs), Lennart Peck, Eva-Marie Kjellström, Peter Sjöberg, SADEV
- Sida. Årsrapporter och anslagsframställningar. 1970-2011.
- SIDA, 1971 Resultatvärdering - ett programförslag (Juni 1971). SIDA, Stockholm
- SIDA 1974. Program för SIDA:s verksamhet på resultatvärderingsområdet (1974-03-28). SIDA, Stockholm
- Sida, 2004. Perspektiv på fattigdomen. Stockholm
- Simensen Jarle, Kirsten Kjerland, Frode Liland og Arild Ruud, 2003. Norsk Utveklingshjelps Historie 1952-2002, Bergen
- Sisouphanthong, Bounthavy, 2003. Dialoguing in development Co-operation in Olsson and Wohlgemuth, Dialogue in Pursuit of Development, EGDI 2003:2, Stockholm
- Sjöstedt, Martin, 2009. Mainstreaming the Environment. Does Sida Conceptualize Poverty-Environment Linkages in Accordance with the Global Norm. SADEV Report 2009:2
- Stern, Elliot et al., 2012. Broadening the range of designs and methods for Impact Evaluations. Report of a study commissioned a by the Department for International Development. Dfid working paper 38. London
- SOU, 1962. Aspekter på biståndet. SOU 1962:12
- SOU 1977:13. Sveriges samarbete med u-länderna. Betänkande av biståndspolitiska utredningen.
- SOU 2001:48. Bistånd genom internationella organisationer. Betänkande av kommittén för översyn av svenskt multilateralt utvecklingssamarbete. Stockholm
- SOU 2001:96. En rättvisare värld utan fattigdom. Betänkande av den parlamentariska kommittén om Sveriges politik för global utveckling. Stockholm.
- Statskontoret, 2012. Utvärdering av svenskt bistånd. En översyn av utvärderingsverksamheten. Statskontoret 2012:17.
- The Global Sustainability Panel (GSP), 2012. Resilient People, Resilient Planet: A Future Worth Choosing, UN

- UN, 2010. The Millennium Development Goals Report (including national reports). UN, New York
- UNDP, 2011. Human Development Report (HDR), New York
- The Africa Progress Panel, 2012. Africa Progress Report
- Wijkman, Anders och Johan Rockström, 2011. Den stora förnekelsen. Medströms Bokförlag, Stockholm
- Winblad, Uno, 2003. Dialogue at the grass root level in Olsson and Wohlgemuth, Dialogue in Pursuit of Development, EGDI 2003:2, Stockholm
- Wohlgemuth Lennart(Ed), 1974. Bistånd på mottagarlandets villkor. Nordiska Afrikainstitutet, Uppsala
- Wohlgemuth Lennart(Ed), 1997. Bistånd på utvecklingens villkor. Nordiska Afrikainstitutet, Uppsala
- Wohlgemuth Lennart(Ed), 2003. The Nordic Countries and Africa – Old and New Relations including the article “Swedish relations and policies towards Africa”. Nordiska Afrikainstitutet, Uppsala
- Wohlgemuth, Lennart, 2011. EU och Afrika – Vägen framåt i Bistånd är politik. Omvärlden och Silc förlag.
- Wood, B; Betts, J; Ett, F; Kabell, D; Ngwira, N; Sagasti, F; Samaranayake, M. 2011. The Evaluation of the Paris Declaration, Final Report, Copenhagen.
- Övergaard, Kajsa, 1998. Africa, as large as the moon – and as distant in Towards a New Partnership with Africa – Challenges and Opportunities, co-edited with Steve Kayizzi-Mugerwa and Adebayo Olukoshi. Nordiska Afrikainstitutet, Uppsala

DOKUMENT ANGÅENDE SVENSKT BISTÅND TILL KENYA (KENYA 2003-2012)

- Review of Swedish support to Human Rights and Democracy Through Partnership with CSOs, Muthai Ngunyi, Helena Kithinji, Simon Matsvai, Sida, Sida Evaluation 04/07,
- Democratic development and increased respect for human rights- results of Swedish support, Kenya, SADEV report 2012:1.3
- Review of Swedish support to Human Rights and Democracy Through Partnership with CSOs, Muthai Ngunyi, Helena Kithinji, Simon Matsvai, Embassy of Sweden, Nairobi, Sida, 2003,
- Report of the Mid- Term evaluation of the Sida UNIFEM Program-Promoting Womens human rights and enhancing equality in democratic governance in Kenya, Atsango Chesoni, Salome Muigai, Karuti Kanyinga, UNIFEM, Sida 2006;
- Progress of the World's Women 2008/2009; Who answers to Women?, Gender and Accountability, UNIFEM 2008
- Evaluation of the Gender and Governance Programme III in Kenya (2008-2011), George Zimbisi, Gertrude Kopiyo, Jeremia Owiti, UNIFEM, Sida 2011
- Performance monitoring of contributions to the Results Report on Development Co-operation, UN, Embassy of Sweden, Nairobi, 2011;
- Democratic Development and Increased Respect for Human Rights- results of Swedish Support to Kenya, Swedish Agency for Development Evaluation, SADEV report 2012:2:3)

- UNIFEM; Evaluation report of Kenya Human Rights Programme, UNIFEM 2008- 2011, Nisar Askmed Khan; Wangeci Chege; UNIFEM 2012
- Resultat för Rättvisa och utvecklings, resultatbilaga för Sidas årsredovisning 2011, Sida 2012

Rosling/Gapminder: <http://www.gapminder.org>

http://www.unicef.org/media/files/Child_Mortality_Report_2011_Final.pdf

International Science Programme: <http://www.isp.uu.se/IPPS.html>

UN, 2010. The Millennium Development Goals Report and the National Report from Tanzania

UNICEFs rapport om barnadödlighet: http://www.childinfo.org/files/Child_Mortality_Report_2011.pdf (:<http://www.gotothinkank.com/>

Widers rapportering www.wider.unu.edu/recom

PERSPECTIVES ON DEVELOPMENT COOPERATION

- Odén, Bertil och Wohlgemuth, Lennart, 2006 Svensk biståndspolitik i ett internationellt perspektiv, Centre for African Studies, the University of Gothenburg, Göteborg. Perspectives No 1
- Wohlgemuth, Lennart, 2006 Changing Aid Modalities in Tanzania, Centre for African Studies, the University of Gothenburg, Göteborg. 14pp, Perspectives No 2
- Wohlgemuth, Lennart (ed.), 2006 Humanitarian Assistance, Centre for African Studies, the University of Gothenburg, Göteborg. 25pp, Perspectives No 3
- Wohlgemuth, Lennart (ed.), 2006 Swedish and EU Africa Policy, Centre for African Studies, the University of Gothenburg, Göteborg. 40pp, Perspectives No 4 (Revised, see no 11)
- Odén, Bertil och Olof Lundquist: Policy Coherence Vital for Global Development. Perspectives No 5
- Carlsson, Jonna, 2007 Multilateral Development Cooperation in Perspective. Perspectives No 6
- Onlander, Sara, 2007 Swedish Development Cooperation through Swedish and Local NGOs, Centre for African Studies, the University of Gothenburg, Göteborg. 63pp, Perspectives No 7
- Brodin, Therese, 2007, EU and its Policies on Development Cooperation, Centre for African Studies, the University of Gothenburg, Göteborg. Perspectives No 8
- Odén, Bertil and Lennart Wohlgemuth, 2007 Swedish Development Cooperation Policy in an International Perspective, perspectives No 9
- Wohlgemuth, Lennart and Oliver Saasa, 2008 Changing Aids Relations in Zambia, perspectives No 10
- Wohlgemuth, Lennart and Christoph Wallnöfer, 2008 Swedish and EU Africa Policy, perspectives No 11 (Included in a revised version in the book "Where is Swedish Aid Heading" below)
- Odén, Bertil, 2009 The Swedish Policy for Global Development. Implementation and Changes, perspectives No 12 (Included in a revised version in the book "Where is Swedish Aid Heading" below)
- Knutsson, Benjamin, 2009 The Intellectual History of Development, perspectives No 13
- Wohlgemuth, Lennart, 2009 Development cooperation with multilateral organisations. Implementation of a new Swedish multilateral strategy, perspectives No 14 (Included in a revised version in the book "Where is Swedish Aid Heading" below)
- Odén, Bertil, 2009 Country and sector focusing in the Swedish bilateral development cooperation, perspectives No 15 (Included in a revised version in the book "Where is Swedish Aid Heading" below)
- Odén, Bertil and Wohlgemuth, Lennart (eds), 2010, Where Is Swedish Aid Heading?
- Petitt, Andrea, 2010, Partner Driven Cooperation within Swedish Development Cooperation, perspectives No 16
- Billing, Annika, 2010. Humanitarian Assistance An Introduction to Humanitarian Assistance and The Policy for Sweden's Humanitarian Aid, perspective No 17
- Odén, Bertil och Lennart Wohlgemuth, 2010. Svensk biståndspolitik i ett internationellt perspektiv, perspective No 18
- Odén, Bertil och Lennart Wohlgemuth, 2011, Where is the Paris Agenda Heading? perspective No 19

- Billing, Annika, 2011, Support to Civil Society within Swedish Development cooperation, perspective No 20
- Odén, Bertil och Lennart Wohlgemuth, 2011. Svensk biståndspolitik i ett internationellt perspektiv. Uppdaterat perspective No 21
- Billing, Annika, Maja Forslind and Karin Metell Cueva, 2012. Swedish Development Cooperation and the Private Sector., perspective No 22.